

Avdelningen för hållbar energianvändning
Enheten för energi och samhälle
Astrid Fell
016- 544 21 36
Astrid.fell@energimyndigheten.se

Näringsdepartementet
103 33 Stockholm

Statusrapport avseende Energimyndighetens arbete med Uthållig kommun

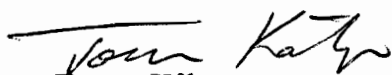
Statens energimyndighet erhöll i 2009 års regleringsbrev uppdraget:

- att driva och vidareutveckla programmet "Uthållig kommun" på lokal och regional nivå i samarbete med kommuner och pilotlän.

Regleringsbrevet anger också att Energimyndigheten senast den 1 april varje år ska upprätta en statusrapport som behandlar utvecklingen av arbetet med Uthållig kommun. Denna statusrapport ska redogöra för de väsentliga aktiviteter som vidtagits med avseende på kunskapsspridning, samverkan och nätverksbyggande, samt redovisa vilka kvantitativa och kvalitativa mål för energieffektivisering som satts på kommunal och regional nivå. Statusrapporten ska också redogöra för i vilken utsträckning dessa målsättningar nåtts, samt vilka effekter arbetet inom programmet haft.

Bifogad statusrapport utgör myndighetens rapportering i enlighet med regleringsbrevsuppdraget. Rapporten består av två delar. Den första delen utgörs av en sammanställning och analys av det arbete som bedrivits på en programövergripande nivå. Den andra delen av rapporten utgörs av en sammanställning och analys av arbetet på kommunal nivå. Till grund för detta avsnitt ligger kommunernas första årsrapporter som ska omfatta handlingsplaner för programmets genomförande på lokal nivå, samt kommunala energi- och klimatstrategier. Avslutningsvis presenteras de slutsatser och lärdomar som kan dras av det genomförda arbetet.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektör Tomas Kåberger. Vid den slutliga handläggningen har därutöver deltagit Utvecklingsdirektör Lars Guldbrand, avdelningscheferna Josephine Bahr Ljungdell, Anneli Eriksson, Susan Linton Royen, Zofia Lublin, Andres Muld och Birgitta Palmberger, t f avdelningschefen Mathias Fock, verksjuristen Fredrik Selander, enhetscheferna Maria Malmkvist och Carin Karlsson samt handläggarna Mila Hamberg och Astrid Fell, den sistnämnda föredragande.

Tomas Kåberger
Astrid Fell

Energimyndighetens arbete med Uthållig kommun

Statusrapport enligt regleringsbrev till
Näringsdepartementet 1 april 2009

Dnr 00-08-4795

Om jag vill lyckas
med att föra en människa mot ett bestämt mål
måste jag först finna henne där hon är
och börja just där.
Den som inte kan det
lurar sig själv
när hon tror att hon kan hjälpa andra.

För att hjälpa någon
måste jag visserligen förstå mer än vad hon gör
men först och främst
förstå det hon förstår.
Om jag inte kan det
så hjälper det inte att jag kan och vet mera.

Vill jag ändå visa hur mycket jag kan
så beror det på att jag är fåfäng och högmodig
och egentligen vill bli beundrad av den andre
istället för att hjälpa honom.

All äkta hjälpsamhet
börjar med ödmjukhet inför den jag vill hjälpa
och därmed måste jag förstå
att detta med att hjälpa
inte är att vilja härska
utan att vilja tjäna.

Kan jag inte detta
så kan jag heller inte hjälpa någon.

Sören Kierkegaard

Innehåll

1	Sammanfattning	5
2	En analys av det pågående arbetet	7
2.1	Uppdraget och återrapportering enligt regleringsbrev	8
2.2	Rapportens disposition	8
3	Övergripande mål	9
3.1	Mål och prestationer under processen	9
3.2	Lokala målsättningar – modellutveckling och åtgärder.....	10
3.3	Ett verktyg för hela Energimyndigheten.....	11
4	Samverkan på flera nivåer	12
4.1	Intern organisering av arbetet	12
4.2	Programkommuner 2008 - 2011	13
4.3	Nestorskommunerna	14
4.4	Pilotlänet Kalmar	14
5	Kluster - geografiska och funktionella regioner	15
5.1	Organiseringen av arbetet i klustren	16
5.2	Aktörernas samfälliga agerande i klustren.....	16
6	Kommunikation, samordning och kunskapsspridning	18
6.1	Klustermöten – en regional mötesplats.....	18
6.2	Nationella mötesplatser	18
6.3	Mötesplatser för programutveckling.....	19
6.4	Elektroniska kommunikationskanaler	20
7	Aktuella temaområden	23
7.1	Andra programinsatser och projekt	26
8	Uppföljning och rapportering	28
8.1	Det generella problemet med uppföljning	28
8.2	Uppföljning på klusternivå	28
9	Uppföljning av kommunernas arbete	31
9.1	Organiseringen av arbetet lokalt	32
9.2	Goda exempel	33
9.3	Intresset för uppstartade temaområden	34
10	Uppföljning på klusternivå	36
10.1	Värmland-Bergslagen	36
10.2	Storstadsklustret.....	36
10.3	Kalmarklustret	37
10.4	Klustret Dalarna-Gävleborg.....	38
10.5	Mälardalsklustret	39
10.6	Klustret Västra Götaland	40

10.7	Sydostklustret	40
10.8	Klustret Övre Norrland	41
10.9	Summering.....	42
11	Måluppfyllelse	45
11.1	Framgångskriterier vid nätverksstyrning.....	45
11.2	Resultat av första året	45
11.3	Planerade aktiviteter	46
	Bilaga 1 Genomförda klustermöten	48
	Bilaga 2 Extern referensgrupp	55

1 Sammanfattning

I Energimyndighetens regleringsbrev för budgetåret 2009 anges att en statusrapport för arbetet med Uthållig kommun ska upprättas senast 1 april (Energimyndighetens Dnr 00-08-4795). Statusrapporten ska dels redogöra för de aktiviteter som vidtagits inom programmet med avseende på kunskapsspridning samverkan och nätverksbyggande, dels redovisa för vilka kvantitativa och kvalitativa mål för energieffektiviseringar som formulerats på lokal och regional nivå. Statusrapporten ska, slutligen, presentera en bedömning av i vilken utsträckning dessa målsättningar nåtts.

Sammanlagt deltar 66 kommuner i den nu pågående etappen av programmet. Kommunerna är grupperade i åtta s.k. *kluster*, oftast utifrån geografisk hemvist. Samtliga tolv kommuner i Kalmar län bildar tillsammans med de regionala aktörerna Länsstyrelsen, Landstinget och Regionförbundet det s.k. *Kalmarklustret*. *Storstadsklustret* har, precis som namnet antyder en annan grund för indelning. Här ingår de tolv största programkommunerna. Särskilda *klustersamordnare* har engagerats för att leda arbetet inom klustren och för att underlätta kommunikationen mellan kommunerna och Energimyndigheten. I sex av klustren är de regionala energikontoren engagerade via Föreningen Sveriges Regionala Energikontor, FSEK. Sammanlagt har ett 30-tal s.k. *klustermöten* hållits för att skapa relationer mellan Energimyndighetens programgrupp och de kommunala kontaktpersonerna men också för att inventera kommunernas intressen inom energiområdet.

Organiseringen av arbetet har också inneburit att tjänstemän från de flesta av Energimyndighetens avdelningar engagerats som föreläsare, under 2008 primärt på det Nationella arbetsmötet. De prioriteringar som gjorts har lett till att en rad s.k. *temaområden* initierats. Dessa är fysisk planering, energieffektivisering inom kommunala fastigheter, trygg värmeförsörjning, biogas, energieffektivisering inom industrin och, slutligen, utveckling av energi- och klimatstrategier. Allt eftersom aktiviteterna inom temaområdena intensifieras så torde ytterligare kontakter skapas mellan deltagande kommuner och övriga delar av Energimyndigheten.

Till de *elektroniska verktyg* som används för kommunikation och informationsspridning hör Uthållig kommuns *nyhetsbrev* som idag har drygt 400 prenumeranter, *Uthållig kommun-mailen*, och den s.k. *Handboken*, alla tre åtkomliga via Uthållig kommuns egen webb-sida. Under våren 2009 lanseras också det s.k. *extranätet* som kan erbjuda goda möjligheter till informationsspridning och kommunikation mellan programmets aktörer.

Inom Uthållig kommun görs uppföljningar av utvecklingen på kommunnivå, klusternivå och på programnivå.

Analysen av utvecklingen på kommunnivå baseras på den första årsrapporteringen som inkom i januari 2009. Samtliga programkommuner har inkommit med redogörelser för utvecklingen. Omfånget och kvalitén på dessa redogörelser har stor spännvidd.

Ett mål med programmet är att kommunerna ska utarbeta och anta *energi- och klimatstrategier*. Vid tidpunkten för den första årsrapporteringen har 28 kommuner såväl energi- och klimatstrategi som en handlingsplan för att genomföra dessa.

Andelen kommuner som har tagit fram *kvantitativa mål och nyckeltal* eller indikatorer för utvärdering är relativt hög. I 27 kommuner, dvs. ca hälften av alla som deltar i programmet, har man kvantifierat vad som ska uppnås och hur man ämnar utvärdera målen. Därmed har möjlighet skapats att utvärdera projektresultatet och måluppfyllelse.

Drygt en tredjedel av kommunerna (21 st.) redovisar en jämn *avvägning mellan åtgärder för ökad användning av förnybara energikällor och effektivare energianvändning*. Några kommuner fokuserar mer på förnybara energikällor än på energieffektivisering, medan förhållandet är det omvända i några andra. Generellt för de kommuner som har redovisat sådant underlag att frågan kan analyseras är intresset för åtgärder i byggnader större än för åtgärder inom transportområdet. I 2008 års uppföljning redovisar drygt en tredjedel av kommunerna (21 st.) *Goda exempel*. Här finns således ett stort material att utveckla och sprida kunskap om.

Uppföljningen på *klusternivå* görs löpande genom kontinuerliga rapporteringar och i dialog med klustersamordnarna. Arbetet inom klustren har resulterat i att de kommunala tjänstemännen format en rad *arbetsgrupper* för att stötta varandra i olika frågor, t.ex. framtagandet av energi- och klimatstrategier.

Uthållig kommun utgör en modell för styrning som åsyftar att organisering kring en eller flera frågor ska initieras. Annorlunda uttryckt utgör programmet ett exempel på vad som i litteraturen kallas nätverksstyrning. Ett utvärderingskriterium i dessa sammanhang är att organisering *de facto* kommer till stånd. På programnivå uppvisar därmed Uthållig kommun god måluppfyllelse på en rad punkter.

2 En analys av det pågående arbetet

Programmet Uthållig kommun 2008-2011 är en fortsättning på ett tidigare genomfört program. Under åren 2003 till och med 2007 genomförde Energimyndigheten en pilotetapp av programmet Uthållig kommun. De fem kommuner som deltog var Borås, Solna, Ulricehamn, Vingåker och Örnsköldsvik. De hade valts ut bland sammanlagt 21 kommuner som ansökt om att delta.

En utgångspunkt för pilotprogrammet var att utforma arbetet så att det skulle komplettera och underlätta andra lokala aktiviteter och processer inom energi- och klimatområdet. Inom programmet inriktades arbetet därför på att, dels skapa fördjupade samverkansprocesser genom att skapa arenor för samarbete och utbyte av erfarenheter, dels bredda lokala aktörers kunskapsbas inom energiområdet. Det senare bland annat genom att, inom ramen för programmet, bedriva aktionsforskning inom fysisk planering och energianalysstudier. Utformningen av programmet skapade därmed förutsättningar att förena nationella och lokala påverkansmöjligheter detta genom att kombinera den centrala myndighetens tillgång till kompetens med kommunens närvaro, kunskap om och inflytande över den lokala nivån.

På basis av erfarenheterna från pilotetappen gjordes 2007 en andra utlysning inom programmet. Drygt 60 kommuner inkom med ansökningar om ett deltagande. Vid denna andra utlysning gjordes inget urval, utan alla kommuner som ansökt bereddes möjlighet att delta. Av de fem pilotkommunerna valde också fyra att förlänga sitt deltagande i programmet. Sammanlagt deltar därmed 66 kommuner i programmet. Tolv av dessa kommuner ligger i Kalmar län. Tillsammans med andra regionala aktörer ingår dessa kommuner i ett s.k. pilotlän (Se avsnitt 3.4). Den nu pågående etappen av programmet inleddes formellt den 26 juni 2008 genom signeringen av de kommunala avsiktsförklaringarna ¹. Vid denna upptaktssammankomst var i princip samtliga kommuner representerade av såväl beslutsfattande politiker som kontaktpersoner. Vid detta tillfälle deltog även flera viktiga aktörer i programmets omvärld, exempelvis Näringsdepartementet och Sveriges kommuner och landsting. Motsvarande signering av en avsiktsförklaring för Pilotlänets verksamhet skedde i Kalmar den 7 oktober 2008 ². Denna etapp av programmet pågår till och med 30 juni 2011.

¹ För mer information om Upptaktssammankomsten och den omfattande mediebevakningen i anslutning till mötet, se <http://www.energimyndigheten.se/sv/Om-oss/Var-verksamhet/uthallig-kommun/Pressmaterial/>.

² För mer information, se <http://www.energimyndigheten.se/sv/Om-oss/Var-verksamhet/uthallig-kommun/deltagande-kommuner/Pilotlan/Artikel-om-signering/>.

2.1 Uppdraget och återrapportering enligt regleringsbrev

I Energimyndighetens regleringsbrev för budgetåret 2009 (N 2008/8496, N2008/8494/delvis, Energimyndighetens Dnr 00-08-4795) anger regeringen att myndighetens arbete ska syfta till:

- att främja lokal och regional samverkan kring energieffektivisering,
- att driva och vidareutveckla programmet "Uthållig kommun" på lokal och regional nivå i samarbete med kommuner och pilotlän.

Regleringsbrevet anger att Energimyndigheten senast den 1 april varje år ska upprätta en statusrapport som behandlar utvecklingen av arbetet med Uthållig kommun. Denna statusrapport ska redogöra för de väsentliga aktiviteter som vidtagits med avseende på kunskapsspridning, samverkan och nätverksbyggande, samt redovisa vilka kvantitativa och kvalitativa mål för energieffektivisering som satts på kommunal och regional nivå. Statusrapporten ska också redogöra för i vilken utsträckning dessa målsättningar nåtts, samt vilka effekter arbetet inom programmet haft.

2.2 Rapportens disposition

Rapporten består av två delar. Den första delen, kapitel 2-7, utgörs av en sammanställning och analys av det arbete som bedrivits på en programövergripande nivå. Hur har arbetet organiserats internt på Energimyndigheten och inom programmet som helhet? Ett centralt begrepp i rapporten är *temaområde*. Med detta avses de sakområden som prioriteras inom programmet. Temaområdena utgår från en bred ansats vad gäller energiaspekter och alla områden ska beakta de tre dimensionerna av hållbar utveckling, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet. Ett andra begrepp som återkommer är *kluster*, med vilket här avses grupper av programkommuner.

Den andra delen av rapporten, kapitel 3-10, utgörs av en uppföljning och analys av arbetet dels inom kommunerna dels inom klustren. Till grund för analysen ligger kommunernas första årsrapporter, som enligt Energimyndighetens instruktion ska omfatta handlingsplaner för programmets genomförande på lokal nivå, samt kommunala energi- och klimatstrategier. Kapitel 11 utgörs av en summering av uppnådda resultat, samt en kortfattad beskrivning av framtida aktiviteter.

3 Övergripande mål

Det *övergripande* målet för programmet Uthållig kommun 2008-2011 är att:

bidra till en hållbar energianvändning inom ett energisystem som är tryggt, kostnadseffektivt och ger låg negativ inverkan på hälsa, miljö och klimat.

Programmet har målsättningar som tidsmässigt sträcker sig även bortom år 2011. De åtgärder som vidtas under programmet ska bidra till

- att deltagande kommuner inom programmets ram och fortsatt efter programperiodens slut:
 1. genomför de åtgärder för energieffektivitet och energihushållning i sina verksamheter, fastigheter osv., som är lönsamma,
 2. tydliggör, prioriterar och åtgärdar energiaspekter inom kommunens ansvars- och verksamhetsområden i enlighet med en energi- och klimatstrategi,
 3. stimulerar medborgare och företag att genomföra lönsamma åtgärder för energieffektivitet och energihushållning.
- att resultat och goda exempel från programmet når och inspirerar även aktörer som inte deltar i programmet att åstadkomma motsvarande effekter; samt
- att programmets effekter ska nås resurseffektivt.

3.1 Mål och prestationer under processen

Följande fem punkter preciserar hur programmets övergripande mål ska nås. Energimyndigheten ska:

1. Driva programmet genom att
 - a. utveckla och etablera organisation, policies och verktyg,
 - b. utveckla goda relationer med berörda intressenter på skilda nivåer och sektorer i samhället.
2. Skapa förutsättningar för ett strategiskt energiarbete i deltagande organisationer som fortgår efter programperiodens slut 2011 och leder till konkreta kvalitativa och kvantitativa resultat genom att
 - a. stödja kommunens utveckling av sin energi- och klimatstrategi,
 - b. stödja kommunens konkreta arbete med att genomföra aktiviteter,
 - c. verka för en utveckling av kommunens arbetsformer så att den är väl rustad att genomföra sina mål även efter programperiodens slut.

3. Sprida kunskap, resultat och goda exempel inom programmet, genom att
 - a. underlätta för deltagande organisationer att få tillgång till myndighetens, andra deltagares och annan kunskap och kompetens,
 - b. underlätta för deltagande organisationer att föra samtal med varandra och med myndigheten.
4. Bevara och sprida resultat och goda exempel från programmet till aktörer som inte deltar genom att
 - a. sammanställa resultat i form av goda exempel,
 - b. informera externt om resultat,
 - c. skapa publicitet.
5. Komplettera och underlätta andra aktiviteter, initiativ och processer inom energi- och klimatområdet.

3.2 Lokala målsättningar – modellutveckling och åtgärder

Genom att underteckna en avsiktsförklaring med myndigheten har kommuner som deltar under programperioden 2008-2011 åtagit sig att genomföra verksamhet som leder till konkreta resultat.

Lokala energi- och klimatstrategier

Ett centralt mål inom Uthållig kommun är att samtliga kommuner som deltar ska *utarbete politiskt förankrade energi- och klimatstrategier* där de fastställer mål och tidsätter handlingsplaner för den egna verksamheten. Vissa av kommunerna har redan energi- och klimatstrategier medan andra är i processen att utarbete sådana. För de tidigare blir ett deltagande i Uthållig kommun ett verktyg för att omsätta energi- och klimatstrategierna i konkret handling.

Detta innebär att kommunerna under den inledande programfasen av arbetet genomför analyser av de behov och förhållanden som råder lokalt. Under denna process identifieras lokala problem och möjligheter vilket skapar förutsättningar för att utarbete metoder och verktyg som är tillämpbara lokalt. Deltagande kommuner inom Uthållig kommun har därför stor frihet att utifrån egna förutsättningar som befintlig kunskap, tidigare uppnådda resultat, pågående arbete och tillgängliga resurser bestämma såväl målsättning som arbetsmetoder.

En utgångspunkt i arbetet är att kommunerna ska göra de prioriteringar som ger den egna kommunen bäst utfall. Det är således de deltagande kommunernas formulerade behov som ska utgöra grund på vilka gemensamma prioriteringar görs.

Också arbetet för de regionala aktörerna i pilotlänet syftar till att utveckla arbetsmodeller för att på ett mer strategiskt sätt beakta energifrågor i den egna verksamheten.

Arbetet syftar således till att, dels utarbeta verktyg som kan tillämpas lokalt och regionalt, dels genomföra de åtgärder som prioriteras under processen. I regeringens klimatproposition (klimat prop. 2008/09 162) betonas den kommunala nivåns ansvar för att åstadkomma en god livsmiljö. Bland annat poängteras vikten av att stimulera de svenska kommunerna att utveckla lokala energi- och klimatstrategier. De målsättningar för Uthållig kommun som ovan presenterats harmonierar således mycket väl med klimatpropositionens formuleringar om den lokala nivåns ansvar och möjligheter i utvecklingsarbetet.

3.3 Ett verktyg för hela Energimyndigheten

Energimyndighetens övergripande uppdrag i myndighetsinstruktion och regleringsbrev sammanfattas i myndighetens strategiska plan för åren 2006-2010. Följande mål är mest relevanta för programmet Uthållig kommun:

1. Energimyndigheten verkar för att göra energifrågorna till en integrerad del i samhällsutvecklingen,
2. Energimyndigheten bidrar till att klimatmålen uppnås,
3. Energimyndigheten verkar för ett resurs- och energieffektivt energisystem med ökad andel förnybara energislag,
4. Energimyndigheten verkar för en säker och trygg energiförsörjning.

Den strategiska planen beskriver översiktligt hur målen kan nås. Bland annat ska myndigheten

- eftersträva en helhetssyn i all verksamhet,
- beakta och skapa förståelse för andra relevanta samhällseffekter av insatser inom energiområdet,
- påverka andra samhällsaktörer att beakta energiaspekter i sin verksamhet,
- [ta] en aktiv roll som spridare av kunskaper och värden,
- [styra åtgärder så att] insatsernas samlade klimatnytta maximeras ur ett samhällsekonomiskt perspektiv,
- [verka för att öka] samspel mellan målen för energi, miljö, försörjningstrygghet och konkurrenskraft genom att tydliggöra kopplingarna, öka medvetenheten och samordna insatserna inom och utanför myndigheten.

Till de grupper av lokala aktörer som programmets aktiviteter vänder sig till hör dels kommunala fastighetsförvaltare, samhällsplanerare och kommunernas energi- och klimatrådgivare, dels det privata näringslivets aktörer samt hushåll och konsumenter. Genom de kontaktnät som etableras och med den kännedom om kommunerna i landet som byggs upp, kan programmet Uthållig kommun utgöra ett kraftfullt verktyg för att nå målsättningar som formulerats för hela myndigheten.

4 Samverkan på flera nivåer

Sedan 2008 deltar cirka 70 organisationer i arbetet inom Uthållig kommun, vilket motiverar att processen drivs på ett annat sätt än under pilotetappen, såväl inom Energimyndigheten som i kontakterna med externa aktörer. En programutformning som tar hänsyn till det kommunala självstyret, samtliga aktörers självbestämmande och ansvar enligt befintliga roller är grundläggande för att samarbetet ska leda till meningsfull verksamhet som fortgår även efter programperiodens slut.

I detta avsnitt beskrivs därför hur Energimyndigheten hanterar det faktum att Uthållig kommun numer omfattar en femtedel av landets kommuner. Inledningsvis beskrivs de förändringar som genomförts inom det myndighetsinterna arbetet och de som planeras framgent. Därefter beskrivs hur samverkansprocessen organiserats när ett så stort antal organisationer deltar.

4.1 Intern organisering av arbetet

Det myndighetsinterna arbetet med att säkerställa att också programmets andra etapp ska bli framgångsrik intensifierades under våren 2008. En förändring innebar att programmet gavs en tydligare placering inom myndighetens linjeorganisation. Sedan januari 2009 utgör Uthållig kommun en egen enhet på Avdelningen för hållbar energianvändning. Den nya enheten har för närvarande sex medarbetare, varav fyra rekryterades under våren 2008. Under våren 2009 fortsätter rekryteringsarbetet med att anställa en enhetschef, en administratör och ytterligare en handläggare.

Utveckling av interna arbetsrutiner för effektiv samordning sker löpande. Två fora för myndighetsintern samverkan har bildats i syfte att förbättra myndighetsövergripande prioriteringar och koordinering av insatser. För det första har en intern referensgrupp för Uthållig kommun formats för att kanalisera information mellan myndighetens medarbetare om möjligheten att använda de nätverk som etableras inom Uthållig kommun för att effektivisera det egna arbetet. För det andra har under våren 2009 en myndighetsövergripande grupp för samordning av vissa insatser riktade till regional och lokal nivå formats. Andra verksamheter på Energimyndigheten som berörs är bland annat redan pågående insatser för;

- energieffektivisering,
- energi- och klimatrådgivning,
- främjande av vindkraft,
- affärsutveckling,
- utvecklingen av lokal energi- och klimatstatistik,
- trygg energiförsörjning,

- stödet till länsstyrelser i arbetet med regionala energi- och klimatstrategier,
- arbetet med kommunal energiplanering,
- analyser av myndighetens stöd till lokala och regionala aktörer i arbete med energi- och klimatrelaterade miljömål.

Den myndighetsinterna informationen om programmet och samordningen av insatser kommer att utvecklas ytterligare.

4.2 Programkommuner 2008 - 2011

Följande kommuner deltar i den nu pågående etappen av programmet Uthållig kommun:

Alingsås	Härryda	Nybro	Trosa
Alvesta	Högsby	Nyköping	Ulricehamn
Aneby	Jönköping	Olofström	Uppsala
Avesta	Kalmar	Oskarhamn	Vimmerby
Borgholm	Karlskrona	Piteå	Vingåker
Borlänge	Karlstad	Sala	Vänersborg
Borås	Kil	Sigtuna	Värmdö
Emmaboda	Lerum	Smedjebacken	Västervik
Eskilstuna	Lilla Edet	Storuman	Västerås
Falköping	Lindesberg	Strängnäs	Åmål
Gotland	Linköping	Sundsvall	Åre
Hagfors	Lund	Sunne	Älvdalen
Haninge	Lycksele	Säffle	Örebro
Helsingborg	Mora	Söderhamn	Örnsköldsvik
Huddinge	Mönsterås	Timrå	Österåker
Hudiksvall	Mörbylånga	Torsås	
Hultsfred	Norrköping	Tranås	

Kontaktpersonernas nyckelroll

De enskilda kommunernas kontaktpersoner för programmet har en nyckelroll i arbetet. Till de uppgifter de har att fylla hör att vara drivande i den egna kommunens arbete med programgenomförande. Kontaktpersonernas uppgift är således att verka för att fler inom den kommunala organisationen engageras inom de aktiviteter som genomförs.

Tidigare erfarenheter och forskning visar att *var* i den kommunala organisationen personer med denna roll återfinns har stor betydelse för hur framgångsrikt arbetet blir. Detta är ett skäl till att Energimyndigheten eftersträvar att kommunerna ska forma lokala arbetsgrupper och förankra processen brett inom de egna organisationerna. Ett annat skäl är att erfarenheter också visar att ett så tidsmässigt omfattande arbete blir mycket sårbart om genomförandet blir avhängigt en individ. Ett framgångsrikt genomförande bygger på bred förankring och robusthet.

4.3 Nestorskommunerna

Av de fem kommuner som deltog i pilotetappen har, som tidigare nämnts, fyra valt att förlänga sitt engagemang inom programmet. Inom ramen för det fortsatta arbetet har de, förutom att verka för att bidra till de egna kommunernas utvecklingsarbete, fungerat som nestorer för de 62 nya kommunerna (Se avsnitt 6.1). Nestorskommunerna är:

- Borås
- Ulricehamn
- Vingåker
- Örnsköldsvik

4.4 Pilotlänet Kalmar

Den 7 oktober 2008 undertecknade Energimyndigheten och samtliga tolv kommuner i Kalmar län ytterligare en avsiktsförklaring gällande utveckling och genomförande av regionalt samarbete, så kallat pilotlän, inom programmet Uthållig kommun tillsammans med tre regionala aktörer:

- Regionförbundet i Kalmar län,
- Länsstyrelsen i Kalmar län och
- Landstinget i Kalmar län.

Utöver enskilda kommuners åtaganden inom programmet kommer parterna inom Uthållig kommuns pilotlän att utveckla en modell för regionalt samarbete och pröva Uthållig kommuns arbetsmodell i regionala organisationer. Pilotlänets verksamhet bedrivs under samma tidsperiod och i samma anda som verksamheten inom de i programmet deltagande kommunerna.

Att Energimyndigheten utsåg Kalmar till pilotlän beror på att samtliga länets kommuner ansökt om att få delta i programmet Uthållig kommun, samtidigt som de regionala aktörerna tydligt visat sitt intresse av ett regionalt samarbete inom ramen för Uthållig kommun. Regionförbundet i Kalmar län, Länsstyrelsen i Kalmar län och Landstinget i Kalmar län kommer utifrån sina förutsättningar att uppfylla samma åtaganden som programmet Uthållig kommuns deltagande kommuner.

Pilotlänets verksamhet stöds finansiellt av Energimyndigheten enligt beslut om "Uthållig kommun – modell för regionalt samarbete" (Energimyndigheten, dnr 2008-001677).

Programmet Uthållig kommuns huvudaktörer består således av Energimyndigheten, deltagande kommuner, nestorkommuner samt pilotlänets regionala aktörer.

5 Kluster - geografiska och funktionella regioner

För att upprätthålla en regelbunden dialog mellan Energimyndigheten och samtliga kommuner samt kunna stödja kommunala kontaktpersoner och programledare med verksamhetsplanering, ledning, uppföljning, rapportering etc. har myndigheten valt att inrätta en regional struktur. Programmets kommuner är indelade i åtta grupperingar, s.k. *kluster*.

Indelningen av kommuner i kluster följer i första hand geografisk hemvist. Större städers särskiljande förutsättningar har dock motiverat att den regionala indelningen frångåtts och ett *Storstadskluster* har bildats. Annorlunda uttryckt kan de stora städerna sägas forma en funktionell region för genomförande av programmet Uthållig kommun. Pilotlänets geografiska utsträckning sammanfaller med *Kalmarklustret*.

De åtta klustrens geografiska utbredning redovisas i figuren nedan.

Figur 1: Regional indelning av deltagande kommuner i 8 s.k. kluster

I Kalmar län finns således dels ett kommunkluster, som i likhet med andra kluster fokuserar på generiska frågor kring dialog, erfarenhetsutbyte, projektledning, uppföljning etc. som rör de deltagande kommuner, dels ett pilotlän som utvecklar en modell för regionalt samarbete och prövar Uthållig kommuns arbetsmodell i regionala organisationer.

Rent praktiskt har uppdelningen i klustret respektive pilotlänet Kalmar ringa betydelse annat än i frågor som rör finansiering: Energimyndigheten stödjer inte den kommunala verksamheten inom Uthållig kommun finansiellt men finansierar och styr klustersamordnarens aktiviteter. Visst finansiellt stöd ges, som nämnts, däremot till pilotlänets verksamhet. Hur kommuner och regionala aktörer i Kalmar väljer att organisera det praktiska arbetet är i stor utsträckning upp till dem.

5.1 Organiseringen av arbetet i klustren

Regionala kontaktpersoner, s.k. *klustersamordnare*, inrättades tidigt för att komplettera myndighetens direktkontakt med programmets kommuner. Klustersamordnarna kunde redan innan myndighetens interna organisation var på plats avsätta tid för samtal och möten med enskilda kommuner.

I uppdraget som klustersamordnare ingår att:

- ha en nära kontakt med Energimyndighetens kontaktperson,
- ha en nära kontakt med kontaktpersoner i respektive kommun,
- vara en aktiv länk mellan det nationella och lokala planet,
- allmänt vara inspiratör i arbetet med att forma det kommunala arbetet och särskilt stödja när det tar emot,
- stödja nätverkssamverkan mellan kommunernas programledare/kontaktpersoner.

I sex fall av åtta utgörs klustersamordnarna av personal från regionala energikontor. Undantagen utgörs av samordningen av Storstadsklustret samt Kalmarklustret. För att samordna och fördjupa kontakterna mellan kommunerna och Energimyndigheten har - sedan hösten 2008 - varje kluster två av myndighetens medarbetare som särskilda kontaktpersoner.

Organiseringen av arbetet i klustren och samarbetet med de regionala energikontoren blir på detta sätt ett verktyg för myndighetens uppdrag enligt de skrivningar i regleringsbrevet som anges i avsnitt 1.1.

5.2 Aktörernas samfälliga agerande i klustren

De funktionella regioner som skapats i och med formeringen av kluster har varit drivande i processen. De kommunala programledarna, dvs. de kontaktpersoner som är sina respektive kommuners särskilda ombud i processen har, som redan nämnts, en krävande och komplicerad roll. Som "spindeln i nätet" är de den som

först ställs inför frågor om tänkbara projekt, samtidigt som de är den person som primärt företräder sina organisationer i olika sammanhang. Här utgör klustren ett forum där kommunernas tjänstemän kan utgöra stöd för varandra, de kan också agera samfällt inom gruppen.

Arbetsgrupper inom klusterarbetet

Ett av de resultat programmet hittills genererat är de *arbetsgrupper* som formats inom enskilda kluster kring olika sakfrågor. I det s.k. Storstadsklustret har arbetsgrupper bildats inom en rad områden:

- Fysisk planering – samhällsplanering
- Statistik och uppföljning
- Energi- och klimatstrategi – metodutveckling
- Miljödriven upphandling – energieffektivisering
- Energieffektiv belysning och teknikupphandling
- Näringslivssamverkan – arbetsformer och avtal
- Energiförsörjning – nya förutsättningar, ägande och miljöstyrning

Dessa arbetsgrupper skapar möjlighet för den enskilde att fokusera på delar av de tänkbara områden som kan aktualiseras inom programmet, samtidigt som andra bevakar andra områden. Detta samfälliga agerande inom Storstadsklustret har resulterat i att de framfört önskemål om särskilt stöd för att utveckla metoder för fördjupat strategiarbete. Detta är upprinnelsen till det temaområde som kallas *Utveckling av energi- och klimatstrategier* (se kap. 7)

Också inom andra kluster har arbetsgrupper formats och här söks även ett samarbete över klustergränserna. Dessa arbetsgrupper utgör en möjlighet för kommuner att agera samfällt för att mobilisera resurser också från andra håll än Energimyndigheten.

6 Kommunikation, samordning och kunskapsspridning

Till de faktorer som präglar programmet Uthållig kommun hör det stora antalet aktörer, dess komplexa målbild och visionen om att det arbete som bedrivs ska komma även andra till gagn. Detta fordrar väl fungerande kanaler för informations- och kunskapsutbyte. I detta avsnitt beskrivs de åtgärder som vidtagits i syfte att upprätta mötesplatser och kommunikationskanaler på nationell nivå.

6.1 Klustermöten – en regional mötesplats

På Energimyndighetens uppdrag har samtliga klustersamordnare initierat och genomfört en rad möten med kommunernas kontaktpersoner. Uppslutningen vid dessa möten har varit mycket god (se bilaga 1). Under hösten 2008 och våren 2009 har myndighetens kontaktpersoner för de enskilda klustren deltagit vid dessa möten.

Fokus under de inledande klustermötena har varit att skapa personliga relationer mellan kommunala kontaktpersoner samt att inventera olika kommuners intressen inom energiområdet för att på så sätt underlätta kommunernas eget arbete under uppstartsfasen.

I syfte att stötta de nya kommunerna har som redan nämnts fyra av de s.k. pilotkommunerna åtagit sig en nestorsroll inom programmet. Denna funktion har organiserats så att varje nestorskommun har en särskild funktion inom två kluster. Nestorerna utgör, med andra ord, inte bara ett stöd för de nya kommunerna utan också för klustersamordnarna då de besitter erfarenheter av pilotetappens genomförande, för trots en rad skillnader mellan den tidigare och den nuvarande etappen så finns även likheter, särskilt vad avser de kommunala programledarnas eller kontaktpersonernas roll som ”spindeln i nätet” för arbetet i hemkommunen.

Inom varje kluster sker utbyte mellan olika programdeltagare på egna initiativ och vid sidan av myndighetens arrangemang. Bland annat har representanter från programmets nestorskommuner träffats samt bidragit med inspiration och stöd vid enskilda kommuners interna startaktiviteter.

6.2 Nationella mötesplatser

Det personliga mötet mellan deltagande aktörer är centralt och en rad fora för detta har etablerats. Utöver de klustermöten som redan nämnts finns ett antal andra mötesplatser som samlar aktörer från deltagande kommuner. En sådan mötesplats är det s.k. *Nationella arbetsmötet*.

Nationella arbetsmötet

Nationella arbetsmötet ska hållas en gång per år. Det första hölls i Stockholm 4-5 november 2008. Sammanlagt deltog ca 270 personer, främst kommunala tjänstemän, från i princip samtliga programkommuner.

Målet med det Nationella arbetsmötet 2008 var att markera starten på genomförandefasen av Uthållig kommun etapp 2008-2011 genom att knyta kontakter, skapa nätverk och bilda temagrupper utifrån funktioner och kommunala verksamhetsområden, s.k. temaområden.

Under detta första Nationella arbetsmöte deltog olika målgrupper och kommunala tjänstemän på de seminarier och workshops som anordnades för deras respektive kompetens. Konferensen bjöd på såväl föreläsningar som workshops inom följande temaområden startades upp under Nationella arbetsmötet (se kap. 6):

- Fysisk planering
- Energieffektivisering i kommunala fastigheter
- Trygg energiförsörjning/Kommunal krishantering
- Näringslivsutveckling
- Vatten- och avloppsbehandling och biogasproduktion

Under det Nationella arbetsmötet fanns tjänstemän från de flesta av Energimyndighetens avdelningar representerade som föreläsare och konferensdeltagare. Även representanter från externa organisationer såsom Naturvårdsverket, Sveriges kommuner och landsting (SKL), Swedish Standards Institute (SIS) och konsultföretag deltog.

Energitinget

Sedan 2003 har Uthållig kommun funnits med som ett inslag på *Energitinget*. Vid dessa tillfällen har medverkande kommuner, forskare och Energimyndighetens medarbetare presenterat det pågående arbetet. Energitinget hölls 2009 den 11-12 mars på Stockholmsmässan i Älvsjö. Mer än 2000 aktörer från energisverige deltog och gavs därmed möjlighet att ta del av ett brett innehåll, på sammanlagt sju arenor. Uthållig kommun deltog på arenan *Energi som motor i samhället* under två sessioner. På dessa sessioner delade programkommunernas med sig av goda exempel, dag ett från transportområdet och dag två från en mer blandad repertoar. På de två sessionerna deltog sammanlagt ca. 40 personer. Energitinget utgör med andra ord en viktig mötesplats för programmets samtliga aktörer.

6.3 Mötesplatser för programutveckling

I syfte att utveckla programmet på en övergripande nationell nivå har olika mötesplatser skapats som samlar olika konstellationer av aktörer inom programmet och i dess omgivning.

Arbetsmöten med klustersamordnare och nestorer

På en av dessa mötesplatser samlas återkommande samtliga *klustersamordnare* och Energimyndighetens programgrupp. Här diskuteras och planeras genomförandet av programmet. Sammanlagt har tre arbetsmöten genomförts med klustersamordnarna.

I november 2008 hölls också ett första arbetsmöte mellan Energimyndighetens programgrupp och *nestorskommunerna* i syfte att analysera och planera arbetet. Under detta möte presenterade kommunerna ett gemensamt framtaget visionsdokument som omfattar en rad tänkbara samverkansområden.

Den 2-3 februari 2009 hölls ett *gemensamt arbetsmöte* med klustersamordnare och nestorskommunerna. Syftet var att analysera utvecklingen inom programmet och utveckla arbetsformerna. Den analys som gruppen tillsammans gjorde var att arbetet inom programmet kommit igång och att arbetsformer utvecklats. Det finns en samsyn bland aktörerna att kommunernas förutsättningar för att genomföra arbetet är mycket varierande och att det finns ett behov att rikta särskilt stöd till kommuner som kommit att släpa efter i organiseringen av det interna arbetet.

Extern referensgrupp

Utöver de ovan nämnda aktörerna finns ytterligare organisationer som bistår myndigheten i det praktiska arbetet inom programmets kunskapsspridning, samverkan och nätverksbyggande för att på olika sätt stödja deltagande kommuner att uppnå konkreta lokala resultat.

Under pilotetappen av programmet Uthållig kommun formades en extern referensgrupp vars syfte var att bidra till ett framgångsrikt arbete, detta genom att tillföra sakkunskap inom olika områden och att skapa möjlighet för andra än deltagarna att ha insyn i processen. Denna externa referensgrupp bestod av ett 20-tal personer från andra organisationer, myndigheter och lärosäten.

Också under den nu pågående etappen har en extern referensgrupp inbjudits att följa och inspirera processen. Ett första möte med den externa referensgruppen hölls i februari 2009. Den externa referensgruppens medlemmars organisatoriska hemvist varierar. I denna grupp finns bland annat myndighetens regionala stödresurs, de s.k. klustersamordnarna, externa experter vid högskolor, universitet, andra myndigheter m.fl. (se bilaga 2).

6.4 Elektroniska kommunikationskanaler

Tekniken skapar förutsättningar för utformningen av nya fora för dialog och kunskapsspridning. I detta avsnitt beskrivs hur Energimyndigheten arbetar för att utveckla elektroniska kanaler för samverkan och informationsspridning.

Uthållig kommuns hemsida

På webbplatsen, energimyndigheten.se/uthalligkommun, finns övergripande information om programmet Uthållig kommun. Till de resurser som här görs

tillgängliga hör ett brett informationsmaterial, bl.a. särskilt framtagna power point-presentationer som kommunerna kan använda vid sina kontakter med olika grupper.

Handboken

Ett annat av de verktyg Energimyndigheten skapat för att underlätta kunskapsspridningen om programmet Uthållig kommun är den s.k. handboken, "Hjälpredda till hållbar handlingskraft", tillgänglig via Energimyndighetens webbplats.

Handboken omfattar i dagsläget två delar. Del ett omfattar grundläggande fakta om hur en kommun kan organisera arbetet med Uthållig kommun. Del två innehåller information för att komma igång med konkreta aktiviteter inom skilda temaområden.

Handboken innehåller idag texter kring:

- Energikunskap i skolan
- Energieffektivisering i fastigheter
- Kommunens krishantering
- Näringslivsutveckling
- Resor och transporter
- Upphandling
- Vindkraft

Avsnitt håller på att skrivas för områdena

- Biogas
- Fysisk planering

Uthållig kommun-mail

För att kunna hantera den mängd frågor som kommer om programmet, deltagande vid möten osv. kan frågeställare alltid nå Energimyndigheten genom att skicka frågor skriftligt till uthalligkommun@energimyndigheten.se eller kontakta klustersamordnare.

Alla inkomna brev till denna adress besvaras från samma adress. Skickade brev sparas sedan. Detta förfarande har en rad fördelar:

- Frågeställaren får svar från "Uthållig kommun"
- Det framgår i brevlistan vilka som besvarats
- Inkomna frågor och svar sparas på ett ställe

Därmed blir det mer hanterbart att identifiera frågor som ofta återkommer (s.k. FAQ) och besvara dessa på ett ställe och därmed minska antalet inkommande frågor framöver.

Nyhetsbrev

Nyhetsbrev för Uthållig kommun ges ut ungefär två gånger per månad och är en viktig informationskanal till kommunala kontaktpersoner och övriga intresserade om aktuella frågor inom programmet. Sammanlagt har ett 20-tal nyhetsbrev skickats till prenumeranter samt gjorts åtkomliga på programmets hemsida. Nyhetsbrevet har idag drygt 400 prenumeranter.

Extranätet

Energimyndigheten driver ett utvecklingsarbete att ta fram ett extranät³ för programmet Uthållig kommun. Avsikten är att göra extranätet till huvudkanal för spridning av information till deltagande kommuner och andra programanknutna aktörer. Energimyndigheten utökar på så vis möjligheterna för programmets deltagande organisationer att resurseffektivt ta del av och sprida information och kunskap samt förbättrar förutsättningarna för nätverkande och utbyte av erfarenheter mellan tjänstemän i programmets kommuner.

Under första halvåret 2008 har förstudier genomförts som bland annat resulterat i sammanställda behov och funktionskrav. Detta vidareutvecklades under hösten 2008 i en teknisk kravspecifikation. Utvecklingsarbetet har som delmål att:

- Extranätet är användarvänligt och uppfyller högt ställda krav på tillgänglighet,
- Tillgänglig information samlas ihop och extranätet utgör en naturlig mittpunkt för programmets deltagare,
- Utrymme skapas för dialog, diskussion och nätverkande,
- Kalenderfunktion görs tillgänglig för alla att fylla i,
- Återrapportering samt andra administrativa moment inom programmet kan hanteras genom extranätet,
- Nyhetsfunktionen utvecklas så att myndigheten snabbt, enkelt och konkret kan informera om händelser inom programmet,
- Utbildning kan ske digitalt, dokumentation samlas in effektivt och anmälningsformulär finnas tillgängliga,
- En statistikdatabas tas fram.

Under våren 2009 genomförs utbildningar för klustersamordnare och myndighetens medarbetare i användandet av extranätet som ska vara klart under våren.

³ Med extranät avses en extern webbplats som kräver inloggning av målgruppen.

7 Aktuella temaområden

Kommunernas ansvars- och intresseområden utgör inom energiområdet komplexa strukturer. Detta innebär att ett program med så brett anslag som Uthållig kommun kan omfatta en rad sakfrågor beroende på deltagande organisationers önskemål. Detta faktum fordrar att prioriteringar mellan tänkbara sakområden görs. *Temaområden* utgör mer konkreta sakområden som prioriteras inom programmet. Utgångspunkten för den prioritering som gjorts är kommunernas önskemål. Uppstartade temaområden är således att betrakta som *resultat* av det pågående arbetet på en programövergripande nivå. Detta är aktiviteter som vidtagits inom programmet för kunskapsspridning, samverkan och nätverksbyggande.

Det Nationella arbetsmötet i november 2008 utgjorde startpunkten för arbetet inom en del av de temaområden som för närvarande drivs inom Uthållig kommun. Fler temaområden kommer att tillkomma under programperioden. Nedan beskrivs det nuvarande läget inom de temaområden som nu är aktuella.

Fysisk planering

Under pilotetappen av Uthållig kommun 2003-2007 framarbetades ett antal metoder och verktyg som stöd i arbetet med att integrera energifrågor i den fysiska planeringen. Inom temaområdet fysisk planering kommer detta arbete att fortsätta genom ett utvecklingsprogram som arbetats fram tillsammans med Kungliga tekniska högskolan, KTH⁴. Temaområdet och utvecklingsprogrammet ska knyta an till de övergripande myndighetsmålen för Uthållig kommun, dvs. att genom fysisk planering och samhällsbyggande bidra till en hållbar energianvändning inom ett energisystem som är tryggt, kostnadseffektivt och som ger låg negativ inverkan på hälsa, miljö och klimat. Under den s.k. pilotetappen resulterade projektet fysisk planering dels i att kommunala tjänstemän tillägnade och använde sig nya planeringsverktyg, dels i fyra licentiatexamina samt ett antal arbetsrapporter.

Utvecklingsprogrammet presenterades under höstens Nationella arbetsmöte. I utvecklingsprogrammet erbjuds kommunerna möjlighet att med forsknings- och expertstöd arbeta med konkreta planeringsprojekt med koppling till bland annat områden som transporter, värmeförsörjning och förnybar energi, i syfte att åstadkomma energieffektiva systemlösningar med översiktlig planering som grund. Förutom översiktsplaner och fördjupade översiktsplaner kan även andra projekt vara intressanta som ryms inom ett planprogram.

Inom utvecklingsprogrammet kommer FoU-stöd att ges då två doktorander kommer att följa arbetet och göra en fortlöpande analys, uppföljning och utvärdering av processerna. Parallellt med FoU-stödet kommer ett brett

⁴ Beslut om forskningsanslag fattas under våren 2009.

kunskapsstöd att kunna erbjudas via en expertpool med experter inom differentierade specialområden. Myndigheten arbetar för att experter från Vägverket, Boverket och SKL ska medverka under träffarna.

I dagsläget är 39 kommuner anmälda till utvecklingsprogrammet. Nästa aktivitet som är planerad i slutet av våren samt början av hösten är ett antal workshops som främst är inriktade på processmetodik.

Energieffektivisering inom kommunala fastigheter

Ett mål för programmet Uthållig kommun är att de deltagande kommunerna inom programmets ram och fortsatt efter programperiodens slut genomför de åtgärder för energieffektivitet och energihushållning i sina verksamheter, fastigheter osv. som är lönsamma.

Temaområdet Energieffektiva fastigheter är därför ett viktigt och prioriterat område, där det även finns stor potential att arbeta med förbättringsåtgärder. Inom temaområdet ger Energimyndigheten deltagande kommuner stöd i bland annat hur man driver ett strategiskt och systematiskt arbete kring energieffektivisering i fastigheter. Temaområdet kommer att pågå under hela programperioden.

Temaområdet omfattar under våren 2009 ett inledande seminarium som erbjuds på fem orter i landet. Innehållet i seminariet rör mål och strategier för ett framgångsrikt systematiskt energieffektiviseringsarbete. Under seminariet kommer även exempel på genomförda lyckade satsningar rörande energieffektivisering inom Uthålliga kommuner att presenteras. Bland de goda exempel som deltar är arbete med Energy Performance Contracting, EPC, och hur man kan bygga upp ett systematiskt effektiviseringsarbete i egen regi. Utöver den första seminarieomgången kommer temaområdet att vidareutvecklas, bland annat med grund i resultaten från vårens seminarier. Ett tjugotal kommuner har i dagsläget anmält intresse att delta i temaområdet.

Trygg värmeförsörjning

Ett av målen för programmet Uthållig kommun 2008-2011 är att bidra till en hållbar energianvändning inom ett energisystem som är tryggt och kommunen har en viktig roll vid störningar i energiförsörjningen. Därför har temaområdet Trygg värme skapats.

I mars 2009 är sex kommuner anmälda till temaområdet. Det finns dock fortfarande möjlighet för fler kommuner att ansluta. Under våren kommer det inom Uthållig kommun att hållas endagars seminarier i de deltagande kommunerna. Seminariet riktar sig till kommunens beredskapssamordnare och andra berörda i kommunen. Därefter kommer kommunerna att få möjlighet till löpande expertstöd på distans. Energimyndigheten håller även på att färdigställa en handbok om planering för värmeavbrott som kommunerna får tillgång till.

Biogas

En enkät rörande biogas skickades till samtliga kommuner i slutet av januari 2009. Syftet med enkäten var att få kunskap om läget i deltagande kommuner och utifrån detta planera den fortsatta verksamheten inom temaområdet biogas. Ett startmöte för temaområdet kommer att hållas i april och 25 kommuner har anmält preliminärt intresse att delta. På det Nationella arbetsmötet framkom att det inom området biogas finns förslag på flera olika spår, s.k. temagrupper, som kommunerna är intresserade av att arbeta med. Startmötet kommer att ligga till grund för inom vilka temagrupper arbetet ska bedrivas. De fem temagrupper som initialt diskuterats är:

- Insamling av organiskt hushållsavfall,
- Inventera teknik och affärsmöjligheter för rötning, uppgradering, distribution och försäljning,
- Utveckling av regionala biogasnätverk,
- Utveckling av nya substrat,
- Energioptimera biogasanläggningar och VA-verk.

Energieffektivisering inom industrin

Linköpings Universitet, LiU, har beviljats stöd från Uthållig kommun för att under perioden 2009-2010 bedriva forskningsstudien ”Uthålliga energisystem i praktiken - implementering av energieffektivitet inom industrier”. Projektet kommer att ge kunskap om hur man inom industrin går från föreslagna energieffektiviseringsåtgärder till utförda åtgärder.

Inledande kontakter har också tagits angående att erbjuda seminarier till kommunala tjänstemän, främst näringslivsutvecklare, som bygger på resultat från de energikartläggningar inom industrier som LiU utförde under pilotetappen av Uthållig kommun. Resultatet från energikartläggningarna visade på åtgärder som ledde till minskad elanvändningen med 50-60 % och möjligheter att kraftigt minska klimatpåverkan från dessa industriernas energianvändning.

Utveckling av energi- och klimatstrategier

Under början av 2009 påbörjades ett projekt för att ta fram bättre metoder för energi- och klimatstrategier i de större kommunerna inom programmet, kommuner med en komplex verksamhet och ofta betydande stadsutveckling. Åtta kommuner från storstadsklustret och två andra kommuner, som alla har behov av att ta fram en ny strategi från grunden, deltar i samarbetet. Projektet ska pröva, genomföra och dokumentera arbetsmetoder för att ta fram klimatstrategier, metoder som sedan kan utgöra modell för övriga stora och medelstora kommuner. Samtidigt som varje kommun utarbetar sin egen strategi deltar kommunerna i en gemensam kunskapsutvecklingsprocess. Arbetet startades upp i mars och beräknas pågå i ett år. Enligt tidsplan för projektet ska de deltagande kommunerna i maj år 2010 ha nya, politiskt antagna, energi- och klimatstrategier.

7.1 Andra programinsatser och projekt

Utöver de temaområden som startats har de prioriteringar som gjorts inom programmet resulterat i ett antal andra insatser.

Offentlig upphandling och belysning

I oktober 2008 och mars 2009 hölls vid två tillfällen seminarier rörande offentlig upphandling och belysning. Sammanlagt deltog ca. 30 personer som fick fördjupa sig i bl.a. vad Lagen om offentlig upphandling ger för möjligheter att ställa miljö- och energikrav vid upphandling av produkter och tjänster, hur Miljöstyrningsrådet arbetar med att ta fram kriterier energikrav för bl.a. livsmedel, el, fordon samt lokaler och uppvärmning samt vad som ligger i framkant på marknaden rörande utomhusbelysning.

Näringslivsutveckling - Energy Spin-off Contest

Näringslivet är en viktig aktör som enligt Uthållig kommuns mål ska stimuleras och involveras i arbetet med Uthållig kommun. Under pilotetappen av programmet lanserades tävlingen Energy Spin-Off Contest, och under hösten 2008 har en andra omgång av tävlingen startats.

Energy Spin-off Contest är en idé tävling som riktar sig till befintliga företag med hemvist inom Uthållig kommun. Företag ska tävla med idéer som bidrar till energieffektivisering eller hållbar energianvändning och som kan leda till en avknoppning (spin-off) inom företaget. Vinnare i respektive deltagande kommun kommer att utses, de kommer sedan att tävla som finalister i tävlingen. Vinnaren av hela tävlingen kommer att erhålla 100 000 kr. Andraplatstagaren får 50 000 kr och tredje priset är 25 000 kr. Vinstpengarna ska användas till att fortsätta utveckla idén. Det är dock inte bara deltagande företag som vinner på tävlingen, ett mål med tävlingen är att den ska öka samverkan och kontakter mellan kommunerna och deras lokala näringsliv.

Sista tävlingsdag för Energy Spin-off Contest var den 27 mars. Under våren kommer en jury att bedöma bidragen utifrån energi- och affärsutvecklingsrelevans och Energimyndigheten kommer sedan utse finalister och vinnare i tävlingen.

Nestorsutmaningen

De s.k. nestorskommunerna har sedan inledningen av den nu pågående etappen av programmet efterfrågat en insats som riktas särskilt till dem. Utifrån det gemensamma visionsdokumentet som presenterades under hösten 2008 har en rad sådana alternativ diskuterats, t.ex. ett projekt inom området energieffektivisering inom den egna kommunala verksamheten med fokus på måltidsproduktion, vård och omsorg. I dagsläget undersöks också möjligheterna att fördjupa och analysera resultatet av det forskningsprojekt inom fysisk planering som bedrevs inom pilotetappen. Samtliga nestorskommuner har anmält ett intresse av detta.

Information och kommunikation

Under det Nationella arbetsmötet som hölls i november 2008 hölls en workshop med rubriken: *Så här lyckas vi med kommunikationen*. I första hand riktade sig workshopen till kommunernas informatörer, men också andra tjänstemän från kommunerna deltog. Syftet med arbetet var att diskutera hur ett framgångsrikt informationsarbete skall åstadkommas och upprätthållas.

8 Uppföljning och rapportering

I detta kapitel beskrivs de modeller som används för uppföljning och rapportering inom programmet. Uppföljning av arbetet görs på olika nivåer, där denna statusrapport utgör analys av programmet som helhet och för vilken Energimyndigheten svarar. Uppföljning görs också av verksamheten inom klustren och kommunerna.

8.1 Det generella problemet med uppföljning

Att följa upp verksamhet med långsiktiga målsättningar är en utmaning. Om detta vittnar det omfattande arbete som i olika sammanhang gjorts för att utveckla metoder för detta. Ett av de verktyg som under ett antal år varit under utveckling är indikatorer. Också Energimyndigheten har genomfört en del undersökningar inom området. Att det inte är en enkel uppgift att konstruera analysverktyg vittnas om i Energimyndighetens rapport (ER 1: 2002) *Guide till indikatordjungeln*.

Indikatorer för uppföljning - ett utvecklingsarbete

Inom Uthållig kommun bedrivs ett arbete med att ta fram indikatorer för uppföljning av energi- och klimatarbetet på lokal nivå. För projektet finns en referensgrupp bestående av tre kommuner och en representant från Sveriges kommuner och landsting, SKL. Ett första förslag till heltäckande uppföljningsindikatorer för Uthållig kommun har diskuterats i referensgruppen under februari. Ett fördjupat förslag till indikatorer har presenterats på ett referensgruppsmöte i mitten av mars. Nu kommer indikatorerna att användas i Härryda kommun för att stämma av att de fungerar i praktiken

8.2 Uppföljning på klusternivå

I uppdraget för klustersamordnarna ingår att varje månad avrapportera till Energimyndigheten. Vid denna avrapportering beskrivs de arbetsuppgifter som utförts samt den använda tiden för detta.

Den första årliga sammanställningen av verksamheten på klusternivå inkom till Energimyndigheten i december 2008. Uppföljningen täckte följande områden:

- Tidsåtgång för olika aktiviteter,
- Gemensamma aktiviteter inom klustren,
- Aktiviteter i enskilda kommuner,
- Bedömning av genomförandet i enskilda kommuner,
- Bedömning av samarbetet med nestorskommunerna,
- Bedömning av samarbetet med Energimyndigheten,
- Bedömning av programmet under 2009-2010.

Analysen av de inkomna rapporterna visar att en betydande del av klustersamordnarnas tid används kontakter inom klustren och med enskilda kommuner, oftast vid klustermöten eller vid besök i enskilda kommuner.

Den analys klustersamordnarna gjorde i sina årsrapporteringar är samstämmig på en rad punkter, bl.a. anser de att de själva skulle kunna ta en mer aktiv roll i processen. Så har också skett då några klustersamordnare engagerats i den tematiska verksamhet som bedrivs inom programmet

Erfarenheter från Pilotlänet Kalmar

Arbetet med Uthållig kommun i Kalmar län har under första halvåret präglats av uppstart av verksamheten hos alla parter. Arbetet är starkt knutet till de regionala klimatmålen som beslutas av Regionförbundet och de regionala miljömål som beslutats av Länsstyrelsen.

De övergripande målen för klimatarbetet som beslutats av Regionförbundet är:

- Energi och miljö som tillväxtfaktor! Fler jobb och mer export,
- Fossilbränslefritt 2030 - inget nettoutsläpp av fossil koldioxid från Kalmar län,
- Vindkraft - Vindkraft ska utgöra en betydande del i arbetet för en fossilbränslefri region,
- Frikoppla ekonomisk tillväxt från ökad användning av fossil energi,
- Effektivare energianvändning.

De övergripande målen kompletteras med klimatmål för 2010 respektive 2020. Målen överensstämmer med Länsstyrelsens reviderade regionala miljömål.

Arbetet för att uppfylla dessa klimatmål sker i arbetsområdet "Fossilbränslefri Region" också kallat "Nooil". Det finns flera delar i detta arbete och Uthållig kommun är ett viktigt verktyg för att uppnå målen genom regionalt samarbete. Genom att både på det lokala planet i kommunerna och gemensamt i länet höja intensiteten på klimat- och energiarbetet förbättras möjligheterna att nå målen. Energimyndighetens mål och syfte med programmet Uthållig kommun stämmer därför väl in Regionförbundets arbete för att utveckla länet.

För arbetet med vindkraft finns en särskild strategi och särskilt avsatta resurser. Regionförbundet har också utsetts till en av noderna i det nationella nätverket för vindbruk. Kalmar län anordnar även en årlig nationell vindkraftskonferens.

Enkät till klustersamordnarna

Som ett led i att utveckla kommunikationen och informationspridningen inom Uthållig kommun genomfördes under hösten 2008 en enkät till klustersamordnarna. Enkäten visar att klustersamordnarna primärt söker information via de elektroniska kanaler som beskrivits, dvs. Uthållig kommuns webbplats, nyhetsbrev och e-post. De flesta tar kontakt med Energimyndighetens programgrupp per telefon i de fall de inte på annat sätt finner den information de

söker. Analysen visar också att klustersamordnarna har kontakter med varandra utanför de fora som skapats av Energimyndigheten.

Klustersamordningen framgent

En översyn av klustersamordnarnas funktion inom programmet visar att de på ett mycket positivt sätt bidragit till processens framgång. De har dels haft en koordinerande funktion såväl inom klustren som mellan kommunerna och Energimyndigheten, dels bidragit med sakkunskap och lokalkännedom.

Under december 2008 upprättades ett avtal med Föreningen Sveriges Regionala Energikontor, FSEK om genomförandet av ett projekt som innebär en fortsatt samordning av de regionala energikontorens arbete inom de sex kluster där de sedan tidigare varit engagerade. Avtalet med FSEK löper ut i december 2010.

9 Uppföljning av kommunernas arbete

Detta avsnitt fokuserar på genomförandet av arbetet på kommunal nivå i de 62 nya programkommunerna. De fyra nestorskommunernas redovisning lämnas utanför analysen.

Deltagande kommuner följer upp och redovisar sin verksamhet till Energimyndigheten årligen. Årsrapportens innehåll kan grovt delas i fem delar:

1. Energi- och klimatstrategi. (Redovisas i den första årsrapporten, men ändringar och uppdateringar kan även redovisas i senare årsrapporter).
2. För de aktiviteter och processer som kommunen själv väljer att arbeta med ska en lägesbeskrivning finnas, innehållande situationen i kommunen innan arbetet med Uthållig kommun inleddes.
3. De väsentliga aktiviteter och processer som vidtagits med avseende på kunskapsspridning, samverkan och nätverksbyggande.
4. De kvantitativa och kvalitativa mål för energieffektivisering som satts på kommunal nivå och i vilken utsträckning dessa mål nåtts. Redovisningen av resultat som uppnåtts relateras till läget innan programmet startades (2 ovan) och ska inkludera förslag till kompletterande åtgärder.
5. Övrigt utfall av de aktiviteter och processer som omfattas av Uthållig kommun. Redovisningen av resultat som uppnåtts relateras till läget innan programmet startades (punkt 2) och ska inkludera förslag till kompletterande åtgärder.

Årsrapporten 2008

Med hänsyn tagen till de kommunala planeringsprocesserna utgör den första årsrapporten i många av fallen inte politiskt antagna energi- och klimatstrategier. Fokus har istället varit den tredje punkten i listan ovan, dvs. de aktiviteter kommunens deltagande i programmet Uthållig kommun genererat, samt en analys av var i processen med energi- och klimatstrategin kommunen befinner sig.

Samtliga 62 av de nya programkommunerna har lämnat någon form av redovisning av det arbete som de har bedrivit under sitt första år i projektet. Dock är redovisningen av varierande kvalitet och omfång, allt från ett kortfattat enkelt e-post till en redovisning med flera hundra sidors omfattning fördelat på ett flertal dokument.

9.1 Organiseringen av arbetet lokalt

En god och väl förankrad organisation i de deltagande kommunerna är av avgörande betydelse för framgång. Det framgår tydligt av kommunernas redovisning att många av dem är fortfarande i ett initialt skede av sitt arbete med Uthållig kommun. Detta gör att det är svårt att med större säkerhet uttala sig om hur väl förankrat arbetet med programmet är i kommunerna. Knappt hälften (29 st.) av de 62 nya programkommunerna redovisar en lokal organisation i enlighet med programmets intentioner. Ytterligare ett antal kommuner redovisar att arbete pågår med att etablera en sådan organisation.

Arbetet med energi- och klimatstrategier

Knappt hälften av de nya programkommunerna (28 st.) redovisar att de har en energi- och klimatstrategi samt en handlingsplan för genomförande av arbetet. I alla utom en av dessa kommuner är handlingsplanen politiskt antagen. Många av de övriga kommunerna beskriver i sina redovisningar hur de arbetar för att fastställa en energi- och klimatpolitisk strategi samt handlingsplan. Hur långt de har kommit varierar starkt.

Kvantifierade och realiserbara målsättningar

Andelen kommuner som har tagit fram kvantitativa mål och nyckeltal eller indikatorer för utvärdering är relativt hög. I 27 kommuner, dvs. ca hälften av alla som deltar i programmet, har man kvantifierat vad som ska uppnås och hur man ämnar utvärdera målen. Därmed har möjlighet skapats att utvärdera projektresultatet och måluppfyllelse. Denna andel bedöms komma att öka. Endast en dryg tiondedel av kommunerna (8 st.) har redovisat finansieringsplaner eller vilken budget de har avsatt för sitt arbete, vilket kan påverka möjligheterna att nå de målsättningar som formulerats.

Inriktning på föreslagna åtgärder

Programmets temaområden bygger på lokalt formulerade problem och utmaningar. En fråga som därför fordrar en närmre granskning är vilken inriktning föreslagna åtgärder har. Vilken avvägning gör kommunerna mellan åtgärder för ökad användning av förnybara energikällor och åtgärder för effektivare energianvändning?

Drygt en tredjedel av kommunerna (21 st.) redovisar en jämn avvägning mellan åtgärder för ökad användning av förnybara energikällor och effektivare energianvändning. Några kommuner fokuserar starkare på förnybara energikällor än på energieffektivisering, och förhållandet är det omvända i några av kommunerna. Generellt för de kommuner som har redovisat sådant underlag att frågan kan analyseras är intresset för åtgärder i byggnader större än för åtgärder inom transportområdet.

9.2 Goda exempel

En central del i kommunernas uppföljning är att på ett strukturerat sätt redogöra för Goda exempel på aktiviteter eller projekt som genomförts. På detta sätt konstrueras även ett verktyg för spridning av erfarenheter och kunskap.

Goda exempel handlar med andra ord om att lära av andra organisationers resultat och erfarenheter och på så sätt förbättra sina prestationer med små resurser. Goda exempel kan förhoppningsvis erbjuda en "genväg" i arbetet inom Uthållig kommun. De goda exempel som idag presenteras på webbsidorna för Uthållig kommun är följande.

- Piteå kommun; Energieffektiv datoranvändning.
- Åre kommun; Klimatsmarta tjänsteresor.
- Sunne kommun; Upphandling av miljömärkt el.
- Sunne kommun; Träbro för gång- och cykeltrafik.
- Kils kommun; utbildnings- och informationsarrangemang med fokus på klimatfrågan för personalen i kommunen.
- Storumans kommun; gemensam vindkraftplanering med grannkommunen Sorsele.

Framtida Goda exempel

Drygt en tredjedel av kommunerna (21 st.) redovisar Goda exempel i 2008års uppföljning. Dock är det bara ett par av dessa kommuner som redovisar sina goda exempel i enlighet med de riktlinjer som Energimyndigheten utarbetat. Till raden av framgångsrika projekt hör följande exempel:

- Sedan 2006 finns världens första biogaståg i trafik på Tjustbanan i Sydostklustret.
- Värmeåtervinning från Ovako (Smedjebacken).
- Vindkraftverket Hanna på Uvberget (Smedjebacken).
- Etanolbilar i bilpool på Förvaltningshuset (Söderhamn).
- Distansarbete på Statistikenheten AMS (Söderhamn).
- Energieffektiviseringar med datoriserat styrsystem på kommunens avdelning Teknisk Service (Söderhamn).
- Utbildning i energianalys av fastigheter för inspektörer på miljö- och byggkontor, kostnader eller resultat ej utvärderat (Timrå).

Den stora mängden redovisade Goda exempel och framgångsrika projekt utgör en värdefull källa för det fortsatta arbetet i Uthållig kommun och erfarenhetsutbyte kommunerna emellan.

9.3 Intresset för uppstartade temaområden

De prioriteringar som gjorts har lett till att en rad temaområden startats inom Uthållig kommun. Avsikten är att kommunerna ska engagera sig i de temaområden de finner mest intressanta. Så har också redan skett till viss del, och engagemanget i temaområdena bedöms successivt öka. Här ges kortfattat några reflektioner avseende på temaområdena baserat på kommunernas redovisningar.

Fysisk planering

Den fysiska planeringen är av avgörande betydelse för framtidens energianvändning och klimatpåverkan. T.ex. nämns i några av kommunernas redovisningar möjligheten att ställa energikrav som motsvarar passivhusstandard i samband med nybyggnad och bättre trafikplanering genom s.k. Mobility management åtgärder. En del av målsättningarna i kommunernas redovisning på detta område uttrycks svepande, det är oklart hur starkt förankrade de är i nuläget.

Flera av kommunerna nämner fysisk planering som ett prioriterat arbetsområde. Men ännu förefaller det vara för tidigt att bedöma hur många av kommunerna som kommer att engagera sig inom detta temaområde utöver de 39 som redan anmält sitt intresse.

En kommun som kan hållas fram som gott exempel i detta avseende är Säfle. De har som mål att energi- och hållbarhetsfrågor ska ges en framträdande roll i arbetet med översiktsplaner, och framhåller att hanteringen av klimat-, energi- och miljöfrågorna tillsammans med fysisk planering kan bli avgörande om målet med uthålliga samhället ska nås.

Energieffektivisering i kommunala fastigheter

Ett flertal av kommunerna lyfter fram energieffektivisering i byggnader, och en rad kommuner har också presenterat ambitiösa mål och nyckeltal för utvärdering inom detta område. Emellertid tycks brist på kunskap med avseende på statistik och livscykelkostnader föreligga.

Vidare är det inte många kommuner som lyfter fram möjligheten att förbättra byggnaderna med hjälp av energideklarationerna. Det finns dock några som gör det, en av dessa är Alvesta. Där kommer kommunen att sätta upp kvantitativa mål för energianvändningen i sina egna fastigheter baserat på förslagen i de energideklarationer som för närvarande genomförs.

Trygg värmeförsörjning

Inom området trygg värmeförsörjning redovisar vissa av kommunerna projekt som utbyggnad eller konvertering av fjärrvärmeproduktionen, medan någon av kommunerna lyfter fram utbyggnad av vindkraft och uppgradering av vattenkraft. Ingen av kommunerna redovisar något specifikt om kommunal krishantering.

Biogas

Intresset för biogas är stort bland kommunerna. Många av dem har pågående biogasprojekt respektive planerar att genomföra sådana projekt. Det finns flera

olika typer av biogasprojekt, och möjligheterna till erfarenhetsutbyte bedöms vara goda. Intresset för projekt inom vatten- och avloppssektorn förefaller vara något mindre. Möjligen kan det bero på att många av kommunerna, som tidigare påpekats, fortfarande är i uppstartsfasen för arbetet inom Uthållig kommun.

Näringslivsutveckling

En rad kommuner redovisar exempel på hur de vill samverka med det lokala näringslivet. Det gäller även ett flertal av de kommuner som ännu inte riktigt har kommit igång med sitt arbete inom Uthållig kommun. Flera av kommunerna har representanter för näringslivet med i sin styrgrupp eller referensgrupp för Uthållig kommun.

10 Uppföljning på klusternivå

I detta avsnitt presenteras en jämförande analys av kommunerna *inom* de olika klustren. Också här baseras analysen på kommunernas årsrapportering för 2008.

10.1 Värmland-Bergslagen

Följande värmländska kommuner är med i Uthållig kommun: Hagfors, Kil, Säffle, Sunne och Lindsberg

Organisering av arbetet lokalt

Fyra av fem kommuner har levererat underlag som möjliggjort utvärdering. Generellt för kommunerna är att de har kommit en bra bit på väg i sitt energiarbete och har god kunskap inom energi- och klimatområdet. Det är endast två av fem kommuner som redovisat att de byggt upp en genomförandemodell utifrån Energimyndighetens anvisningar. En av kommunerna har påbörjat ett sådant arbete.

Handlingsplan och kvalitativa mål

Samtliga kommuner har tagit fram en energi- och klimatstrategi samt handlingsplan som är antagen eller på gång att antas politiskt. Två kommuner av fyra har en tydlig och förankrad organisation enligt Energimyndighetens rekommendationer. I resterande två kommuner finns ansvariga personer utsedda för att genomföra arbetet, men ingen politisk styrgrupp som är med i processen. Ej heller finns arbetsgrupp eller referensgrupp formaliserade för internt och externt nätverkssamarbete.

Tidsatta och kvantitativa mål samt uppföljning

Alla kommuner har redovisat tydliga mål för sitt arbete och en handlingsplan för att nå dem. Målen är både kort- och långsiktiga samt kvantitativa och kvalitativa. Endast två av kommunerna har redovisat nyckeltal för uppföljning av målen. Ingen av kommunerna har redovisat en budget kopplad till åtgärderna som krävs för att nå målen. En kommun har angett en siffra för budget, men ej hur medlen kommer att användas. Tre av fem kommuner har redovisat nyckeltal för uppföljning.

Balans mellan förnybar energi och energieffektivisering

Tre av fem kommuner har en tydlig och jämn avvägning mellan åtgärder för effektivisering och förnybar energi och en av kommunerna är mer inriktad på förnybar energi.

10.2 Storstadsklustret

I storstadsklustret ingår följande 11 nya programkommuner: Eskilstuna, Helsingborg, Jönköping, Linköping, Lund, Norrköping, Sundsvall, Uppsala,

Västerås, Örebro och Karlstad. Också nestorskommunen Borås ingår i Storstadsklustret.

Organisering av arbetet lokalt

Endast fyra av klustrets nya programkommuner anger hur arbetet organiserats lokalt. Av dessa har endast en kommun bildat de grupper som handlingsplanen rekommenderar. En av kommunerna saknar referensgrupp, och två andra har en politisk styrgrupp i kommunstyrelsen. För övriga sju kommuner framgår ej av lämnad redovisning hur arbetet med Uthållig kommun organiserats. En av dessa kommuner har förankrat programmet politiskt genom informationsmöten.

Handlingsplan och kvalitativa mål

Tre av klustrets kommuner har en handlingsplan med åtgärder, övriga åtta utvärderade kommunredovisningar saknar handlingsplan och endast en kommun anger att man under 2009-2010 ska ta fram en sådan. Fyra kommuner har kvalitativa mål, en har endast angett prioriteringsområden och sex av de utvärderade kommunerna i klustret saknar det helt i nuläget.

Tidsatta och kvantitativa mål samt uppföljning

Sex av de elva utvärderade kommunerna i klustret har tidsatta kvantitativa mål. En kommun uppföljer dessa med nyckeltal och statistik, en anger bara vilka som följer upp dem. Övriga fyra har inte angett hur eller om de följer upp målen. Övriga fem kommuner har inte angett några kvantitativa mål i den inlämnade redovisningen.

En av de kommuner som har antagit en åtgärdsplan anger själv att förutsättningarna för att nå målen kan komma att ändras om kommunen expanderar sin verksamhet. Två kommuner med uttalade mål är utan åtgärdsplan.

Balans mellan förnybar energi och energieffektivisering

Balansen mellan mål mot förnybara bränslen och energieffektivisering finns för tre av kommunerna i storstadsklustret. Två kommuner har övervägande mål mot förnybart och en mot energieffektivisering.

10.3 Kalmarklustret

I Kalmarklustret ingår följande 12 kommuner: Borgholm, Emmaboda, Hultsfred, Högsby, Kalmar, Mönsterås, Mörbylånga, Nybro, Oskarshamn, Torsås, Vimmerby och Västervik.

Organisering av arbetet lokalt

Det stora flertalet kommuner befinner sig i en uppstartsfas med energi- och klimatarbetet. Grundorganisation med arbetsgrupp och styrgrupp är klar för flertalet kommuner.

Handlingsplan och kvalitativa mål

Tre av kommunerna har en antagen aktuell energiplan, energi- och klimatstrategi alternativt remissversion av densamma. Dessa tre kommuner har också utarbetade handlingsplaner med mål. Fem av klustrets kommuner redovisar att arbetet med energi- och klimatstrategierna har påbörjats medan övriga fyra kommuner inte redovisar huruvida de har någon handlingsplan.

Tidsatta och kvantitativa mål samt uppföljning

Åtta av de totalt tolv kommunerna har inte redovisat några tidsatta och kvantitativa mål. Två av kommunerna redovisar att följande verktyg ska användas vid uppföljning:

- Årlig uppföljning med *gröna nyckeltal* och data från Statistiska Centralbyrån, SCB.
- Uppföljning av ett antal *hållbarhetsindikatorer* inom ekologi, ekonomi och det sociala området.

Balans mellan förnybar energi och energieffektivisering

Hälften (sex stycken) av kommunerna i klustret har inte redovisat några planer för förnybar energi och/eller energieffektivisering, varför preferensen för det ena eller andra alternativen inte kan bedömas. Inom tre av kommunerna anses balans råda mellan insatser för förnybar energi och energieffektivisering medan övriga tre har mer fokus mot förnybar energi.

Baserat på de redovisade rapporterna är vår sammantagna bedömning att förnybar energi röner det största intresset hos kommunerna i klustret.

10.4 Klustret Dalarna-Gävleborg

I detta kluster ingår följande åtta kommuner: Avesta, Borlänge, Hudiksvall, Mora, Smedjebacken, Söderhamn, Timrå och Älvdalen.

Organisering av arbetet lokalt

För tre av åtta kommuner framgår inte organisationsstruktur för genomförandet av programmet. Fyra av de övriga fem kommunerna har bildat arbetsgrupper. En kommun anger att man organiserat arbetet kring programmet, dock inte hur. Två kommuner anger även att man har styr- och referensgrupp men för övriga tre kommuner framgår detta ej.

Sammantaget kan sägas att de flesta kommunerna i klustret befinner sig i uppstartsfasen i programmet, och att några av dem har kommit en bit på väg.

Handlingsplan och kvalitativa mål

Fyra av de åtta kommunerna arbetar med att ta fram en energi- och klimatstrategi. Hur långt de kommit i den politiska processen varierar. En kommunredovisning saknar information huruvida strategi och plan existerar. Övriga tre kommuner har tagit fram en energi- och klimatstrategi.

Sex av kommunerna i klustret har i någon form en uttalad handlingsplan. I vissa fall gäller denna dock endast för ett specificerat område, t.ex. minskat CO₂-utsläpp. För de två resterande framgår det inte av den lämnade redovisningen huruvida de har en handlingsplan eller inte.

Tidsatta och kvantitativa mål samt uppföljning

Fem av kommunerna i klustret har tidsatta kvantitativa mål, och tre av dessa kommuner följer upp åtgärderna kontinuerligt med *nyckeltal*. I uppföljningen används bl.a. statistik från SCB.

Sammantaget har ca hälften av klustrets kommuner angivit en tidsplan. En kommuns tidsplan skiljer sig från åtgärdernas målar, vilket ger en otydlig målbild.

Balans mellan förnybar energi och energieffektivisering

Tre av kommunerna i klustret har tydlig avvägning mellan mål som handlar om energieffektivisering och mål som handlar omställning till förnybar energi. Två av klustrets kommuner fokuserar främst på effektivisering medan en fokuserar på förnybar energi.

10.5 Mälardalsklustret

I Mälardalsklustret ingår följande nio nya programkommuner: Haninge, Huddinge, Nyköping, Sala, Sigtuna, Strängnäs, Trosa, Värmdö och Österåker. Också nestorskommunen Vingåker ingår i Mälardalsklustret

Organisering av arbetet lokalt

Samtliga nio nya programkommuner som ingår i klustret befinner sig i en uppstartsfas av arbetet inom Uthållig kommun. Tre av de nya programkommunerna redovisar hur de organiserar arbetet medan resterande arbetar med att bygga upp en organisation.

Handlingsplan och kvalitativa mål

Fyra av klustrets kommuner har en antagen energi- och klimatstrategi med handlingsplan och tillhörande mål. För två av kommunerna pågår arbetet och de beräknas vara klara under våren 2009. En kommun har som målsättning att inom Uthållig kommun ta fram en energi- och klimatpolicy. För ytterligare en kommun har kommunstyrelsen uppdragit till Plan- och exploateringsenheten att utarbeta ett förslag till hur en energiplan kan utvecklas medan en kommun inte redovisat.

Tidsatta och kvantitativa mål samt uppföljning

Av de nio kommunerna saknar fyra mål i sina redovisningar. En kommun har mål som inte är kvantifierade medan fyra kommuner har tidsatta och kvantitativa mål.

Balans mellan förnybar energi och energieffektivisering

Två av kommunerna har en tydlig avvägning mellan förnybar energi och energieffektivisering medan det för fyra kommuner inte kan bedömas hur

balansen ser ut. För ytterligare en kommun är redovisningen mycket bristfällig men en grov bedömning är mest fokus ligger på energieffektivisering. Resterande två kommuner har inte redovisat data som kan tolkas som att de inom programmet inriktar arbetet på antingen förnybar energi eller energieffektivisering.

10.6 Klustret Västra Götaland

I klustret Västra Götaland ingår följande sju kommuner: Alingsås, Falköping, Härryda, Lerum, Lilla Edet, Vänersborg och Åmål. Utöver dessa nya programkommuner ingår även nestorskommunen Ulricehamn.

Organiseringen av arbetet lokalt

En övervägande majoritet av kommunerna inom klustret Västra Götaland befinner sig i en uppstartsfas av arbetet inom Uthållig kommun. Fyra av kommunerna har en organisation med styrgrupp och arbetsgrupp. En kommun rapporterar att de kommer att ha en fungerande organisation under första halvåret av 2009 medan två kommuner inte redovisar någon information om organisationen.

Handlingsplan och kvalitativa mål

För tre kommuner finns en antagen energi- och klimatstrategi, alternativt energiplan med handlingsplan och tillhörande mål. En av de tre har en uppdaterad version på remiss till politiker. En kommun redovisar att de under 2009 kommer att revidera de lokala miljömålen innan man utvecklar energi- och klimatstrategin. För ytterligare en kommun pågår arbetet med att ta fram en handlingsplan för Uthållig kommun. Två av kommunerna har inte redovisat aktuell status för handlingsplan och kvalitativa mål.

Tidsatta och kvantitativa mål samt uppföljning

Fyra av klustrets sju kommuner har tidsatta och kvantitativa mål. En kommun redovisar enbart ett tidsatt och kvantitativt mål. Av de sju kommunerna inom klustret kommer en kommun att ta fram tidsatta och mätbara mål under 2009 medan en kommun inte redovisar något inom detta område.

Balans mellan förnybar energi och energieffektivisering

Fyra av kommunerna i klustret uttrycker en tydlig avvägning mellan förnybar energi och energieffektivisering. En av kommunerna har mål som till övervägande del innebär övergång till förnyelsebar energi snarare än energieffektivisering. För en av kommunerna är det svårigheter med bedömningen eftersom de flesta målen är övergripande inriktningsmål. En kommun har inte redovisat data om förnybar eller energieffektivisering.

10.7 Sydostklustret

I Sydostklustret ingår följande sex kommuner: Alvesta, Aneby, Gotland, Karlskrona, Olofström och Tranås.

Organisering av arbetet lokalt

Samtliga sex kommuner i Sydostklustret befinner sig i en uppstartsfas av arbetet inom Uthållig kommun. Fyra av kommunerna har inlett arbetet med att bygga upp organisationer för genomförandet. Dessa fyra kommuner har bildat styrgrupper för projektet varav en kommun också redovisar intern och extern referensgrupp. Två kommuner redovisar inte någon organisation i inlämnat material.

Handlingsplan och kvalitativa mål

Endast två av kommunerna i klustret har redovisat handlingsplan. En av de övriga fyra kommunerna säger att arbetet med energi- och klimatstrategin initierades i och med kommunens deltagande i programmet Uthållig kommun. De två kommunerna som har energi- och klimatstrategi respektive energi- och klimatplan kommer att uppdatera sina mål och handlingsplan under 2009.

Tidsatta och kvantitativa mål samt uppföljning

Kommunerna har inte redovisat hur de avser att genomföra uppföljningar av arbetet. Detta torde bero på avsaknaden av handlingsplaner.

Balans mellan förnybar energi och energieffektivisering

I två av kommunerna görs en tydlig och jämn avvägning mellan förnybar energi och energieffektivisering. En annan kommun har ett mer uttalat fokus mot energieffektivisering. För de övriga tre kommuner går det inte baserat på redovisat material att avgöra vilka avvägningar som görs mellan förnybar energi och energieffektivisering.

10.8 Klustret Övre Norrland

Övre Norrland är till antal kommuner och befolkningsmässigt det minsta av klustren i Uthållig kommun. Till ytan är det dock det största. Här ingår följande fyra nya kommuner, Lycksele, Piteå, Storuman och Åre samt nestorskommunen Örnsköldsvik.

Organisering av arbetet lokalt

Samtliga nya programkommuner befinner sig i en uppstartsfas med energi – och klimatarbetet. Ingen av de nya kommunerna har formaliserat en organisation för arbetet utifrån Energimyndighetens rekommendationer. En kommun av fyra nya har tillsatt en styrgrupp samt anställt en person som ska samordna och ansvara för arbetet. En kommun har inrättat en ny befattning, *miljö- och klimatsamordnare*, vilken kommer att ha samordningsansvaret för kommunens energi- och klimatstrategiarbete.

Handlingsplan och kvalitativa mål

Två av fyra nya programkommuner har en energi- och klimatstrategi och en handlingsplan kopplat till mål med åtgärder, medan övriga två kommuner inte har redovisat huruvida energi- och klimatstrategi samt handlingsplan finns.

Tidsatta och kvantitativa mål samt uppföljning

En av klustrets fyra kommuner har redovisat tidsatta och kvantitativa mål och en kommun har tidsatta men ej kvantifierade mål. Följande nyckeltal används för uppföljning:

- Växthusgaser: % minskning,
- Oljeanvändning: Noll användning 2010,
- Energi: kWh/m², år; % minskning,
- MWh/år, Drivmedel: % av förnyelsebart,
- Koldioxidutsläpp per sektor

Balans mellan förnybar energi och energieffektivisering

Två av de fyra nya programkommunerna har inte redovisat kvantitativa mål eller åtgärder för att öka andelen förnybar energi eller energieffektivisering. Huruvida det ena eller andra målet framstår som prioriterat kan därför inte bedömas. Inom en av de övriga två kommunerna finns en tydlig och jämn avvägning mellan förnybar energi och energieffektivisering för såväl bebyggelse som transporter. Den andra kommunen har tydlig och jämn avvägning mellan förnybar energi och effektivisering för bebyggelse, men har ej angett några åtgärder för transporter. Med utgångspunkt från de redovisade rapporterna är den sammantagna bedömningen att effektivisering och förnybar energi inom bebyggelse röner det största intresset inom kommunerna.

Analysen visar att kommunerna i Värmland-Bergslagenklustret har översikt, underlag och verktyg för att driva ett aktivt energi- och klimatarbete. De har också en väl genomtänkt strategi för att nå sina mål. Arbetsinriktningen skulle kunna förstärkas ytterligare om LCC- och primärenergiberäkningar tillämpas. Detta skulle visa vilka kostnads- och miljöeffekter som uppnås om t.ex. effektivisering genomförs i prioriterade fastigheter i kombination med ökad andel förnybar energi.

10.9 Summering

Kommunernas rapportering gör utvärderingen av kommunerna inom *Storstadsklustret* svår. En av kommunerna i klustret har bifogat många olika strategidokument i sin redovisning, vilket ger ett splittrat intryck. Trots den knapphändiga redovisningen framkommer det att kommunerna engagerat sig i många aktiviteter kring information och kunskapsspridning samt samverkan med näringslivet. En genomgående förbättringspotential för kommunerna i klustret är att förtydliga målen, åtgärderna och rapporteringen.

Kalmarkommunernas knapphändiga rapportering gör utvärderingen svår. Sammantaget finns ett engagemang, men kommunerna är i de flesta fall ännu i ett initialt skede av arbetet.

Inom klustret *Dalarna-Gävleborg* präglas kommunernas redovisning av att inte tydliggör hur arbetet inom programmet organiseras.

Samtliga kommuner inom *Mälardalsklustret* är i uppstartsfasen av sitt arbete inom Uthållig kommun. Sammantaget finns ett engagemang för arbetet inom programmet, men kommunernas knapphändiga rapportering gör utvärderingen svår.

Flertalet av kommunerna i klustret *Västra Götaland* är i uppstartsfasen av sitt arbete inom Uthållig kommun. Kommunerna har engagerat sig i arbetet, men brister i redovisningen försvårar utvärderingen. Samtliga kommuner i *Sydostklustret* befinner sig i ett initialt skede av sitt arbete inom Uthållig kommun. Kommunerna har engagerat sig i projektet, men knapphändig redovisning omöjliggör en djupare analys. Samtliga kommuner i klustret *Övre Norrland* befinner sig i ett initialt skede av arbetet inom Uthållig kommun. Kommunerna har engagerat sig i arbetet, men knapphändig redovisning gör en djupare analys omöjlig.

En sammanvägd analys av utvecklingen inom och mellan de åtta klustren tydliggör en rad likheter och skillnader, dels mellan kommuner dels mellan klustren. Analysen visar att det inom samtliga kluster finns en stor spridning mellan de kommuner som i någon mån kan betraktas som föregångare och de som har en längre väg att gå.

Storstadsklustrets kommuner utmärker sig genom att de som grupp betraktat idag inte kommit långt i arbetet med energi- och klimatstrategier. Detta kan förklaras med hänvisning till deras just uppstartade arbete inom temaområdet *Utveckling av energi- och klimatstrategier*. Här är syftet att göra just ett fördjupat arbete med att utveckla det lokala strategiarbetet.

Analysen visar också att det inom klustren etablerats ett forum för de kommunala tjänstemännen att få kollegialt stöd från andra kommuner. De kommuner som kommit längre i arbetet kan med andra ord fungera som inspirerande exempel för andra.

Analysen visar också att en tredjedel av kommunerna har en inriktning med väl avvägd balans mellan åtgärder för ökad användning av förnybara energikällor och effektivare energianvändning.

Det lokala arbetet med uppföljning av åtgärder visar att kommunerna i stor utsträckning kommit en bra bit på väg. I ungefär hälften av kommunerna (27 st.) har man formulerat kvantifierade mål och angett hur uppföljningar och utvärderingar skall göras. Detta bör framhållas som en stor framgång då många kommuner ännu befinner sig i en uppstartsfas.

Kommunernas intresse av att delta i de nu uppstartade temaområdena kan antas växa i takt med att det lokala utvecklas och tar form. Samtidigt som fler temaområden kan komma att initieras.

Analysen av den inkomna dokumentationen visar att det i programkommunerna finns en god kunskap inom energi- och klimatområdet. Uthållig kommun har goda förutsättningar att bidra till en hållbar utveckling.

Sammanfattningsvis kan konstateras att kommunerna visar ett stort engagemang och en ambitiös satsning i programmet Uthållig kommun. Dock är ett stort antal av kommunerna fortfarande i ett initialt skede av arbetet där de bl.a. har att utveckla formerna för det inomkommunala arbetet. En rekommendation är att de kommuner som inte har formaliserat arbetet enligt Uthållig kommuns handbok gör det. En väl underbyggd organisation är en förutsättning för att få igenom beslut om investeringsmedel och i vissa fall också för att få det praktiska arbetet genomfört.

11 Måluppfyllelse

I detta avsnitt analyseras de resultat som uppnåtts under processen i förhållande till de målsättningar som preciserats i avsnitt 2.1 Mål och prestationer under processen.

11.1 Framgångskriterier vid nätverksstyrning

Den grupp styrmedel programmet Uthållig kommun tillhör är de "mjuka styrmedlen" som utbildning och information. Ett begrepp som används för att beskriva styrning som resulterar i att aktörer organiserar samverkansprocesser är nätverksstyrning. Nätverksstyrning kan således innebära att en aktör, som i Energimyndighetens fall, initierar till och själv deltar i ett nätverk av aktörer som mellan sig förmedlar kunskap och erfarenheter. Inom Uthållig kommun syftar nätverksstyrningen till att skapa organisering kring en komplex målbild, uthållig utveckling med energin som språngbräda.

Ett primärt mål med nätverksstyrningen är således att organisering kring en eller flera frågor initieras. Ett utvärderingskriterium i dessa sammanhang är att organisering kommer till stånd.

11.2 Resultat av första året

Den *första* punkten av fem fastställer att Energimyndigheten ska driva programmet genom effektiv organisering av processen och framtagande av verktyg för genomförande.

Såväl den myndighetsinterna som programövergripande organiseringen av processen har beskrivits. Analysen visar att organiseringen av arbetet varit framgångsrik.

De geografiska och funktionella regioner de åtta klustren utgör har etableras som fora för gemensamt arbete inom avgränsade arbetsgrupper. Energimyndighetens styrning av arbetet inom klustren möjliggörs med hjälp av en god kontakt med klustersamordnarna.

Under programmets genomförande har etablerats ett stort antal kontakter med en rad olika aktörer. Detta har möjliggjorts genom de fora som etablerats inom programmet. Till de nya samarbeten som vuxit fram hör de olika arbetsgrupper som bildats inom klustren.

Utvecklingen av temaområden

Till de resultat som bör framhållas hör utvecklingen av en rad s.k. temaområden. Analysen av kommunernas årsrapportering visar att de har en rad redan pågående

aktiviteter som kan kopplas till dessa temaområden. Till dessa hör insatser för energieffektiviseringar i fastigheter och utvecklingen av kontakterna med det lokala näringslivet.

Den *andra* punkten anger att Energimyndigheten ska driva ett långsiktigt arbete så att medverkande kommuner utvecklar arbetssätt som är gynnsamma för att genomdriva de energi- och klimatstrategier de upprättar lokalt.

Analysen av kommunernas inkomna årsrapporteringar och energi- och klimatstrategier visar att många av kommunerna kommit betydligt längre än innan programmet startade. Ett deltagande i programmet underbygger också ett ofta redan pågående arbete.

En *tredje* målsättning är att Energimyndigheten ska etablera fungerande kanaler för dialog och kunskapsspridning. De tidigare presenterade fora för kontakter och erfarenhetsutbyte är i olika skeden av förverkligande. Klustermöten och andra mötesplatser har fungerat väl som fora för gemensamma prioriteringar och kollegialt stöd. De elektroniska kanalerna på webbplatsen har stor spridning. Nyhetsbrevet har drygt 400 prenumeranter och ett stort antal kontakter har tagits via Uthållig kommuns gemensamma mail. Hur det s.k. extranätet kommer att fungera är dock för tidigt att utvärdera.

Den *fjärde* målsättningen som preciserats fastställer mål för Energimyndighetens arbete med att garantera transparens. Erfarenheter ska dels bevaras dels göras tillgängliga för en bredare allmänhet. De goda exempel som identifieras under programmet ska på så sätt kunna fungera som en inspirationskälla för andra kommuner. Även på denna punkt är måluppfyllelse god, såväl Energimyndighetens programgrupp som klustersamordnare och kommunala tjänstemän har deltagit i en rad arrangemang som vänder sig till en bredare publik.

Den *femte* målsättningen som preciserats för arbetet är att programmet Uthållig kommun ska fungera som en katalysator för andra pågående processer inom energi- och klimatområdet. På denna punkt har en god måluppfyllelse fastställts, inte minst i förhållande till andra av Energimyndighetens verksamhetsområden. Uthållig kommun har under året etablerats som ett verktyg för delar av Energimyndigheten. En av de utmaningar den nya enheten nu står inför är att ytterligare utvecklas till att bli en effektiv kanal för de återstående delarna av den egna organisationen. Också i förhållande till externa aktörer och processer kan god måluppfyllelse fastställas genom det stora antal temaområden som startat och genom de arbetsgrupper som formats i de olika klustren.

11.3 Planerade aktiviteter

I detta avsnitt beskrivs de aktiviteter som planeras framgent för enheten Uthållig kommun, dels inom myndigheten dels inom arbetet med att genomföra den nu pågående etappen.

Kanaler för extern informationsspridning

I Energimyndighetens verksamhetsplan för 2009 (s. 31) betonas att avdelningen för Hållbar energianvändning ska verka för att utveckla nya kanaler och metoder för extern informationsspridning.

Arbetet med att utveckla mötesplatser och kommunikationskanaler för programgenomförande fortsätter. Centralt här är självklart utvecklingen och lanseringen av det s.k. extranätet.

Också de mötesplatser som etablerats inom programmet kommer att vidareutvecklas i syfte att bli effektivare och att bevara den politiska förankringen för programmet. Det Nationella arbetsmötet 2009 kommer att hållas i november, denna gång i Linköping. Här är ambitionen att också programkommunernas politiker ska delta.

Kommunernas strategier för informations- och kommunikationsarbete

Alla kommuner som har lämnat en mer fyllig redovisning av sitt första verksamhetsår i Uthållig kommun har genomfört eller planerar att genomföra en rad informations- och kommunikationsinsatser. Kommunerna genomför informationsdagar och andra evenemang, de skickar ut nyhetsbrev och sprider information på en rad olika sätt. Informationsarbetet är ambitiöst, och en fortsatt ambitiös satsning uppmuntras. Någon samlad kommunikationsplan eller strategi kan dock inte spåras i de lämnade redovisningarna. Här kan ett viktigt förbättringsarbete genomföras.

Sannolikt kan ett större genomslag för energi- och klimatarbetet åstadkommas med en mer genomtänkt informations- och kommunikationsstrategi, där även planer för hur man ska mäta och utvärdera informationen bör ingå. Resultatet av de energi- och klimatåtgärder som genomförs bör även föras tillbaka till de politiska beslutsfattarna, och användas i årlig uppföljning av resultat och kostnader, också detta för att värna en demokratisk förankring lokalt.

Kommunbesök – Genomförda och planerade

De mötesplatser som ovan beskrivits, t.ex. klustermötena, har skapat möjlighet för Energimyndighetens medarbetare att få en inblick i de enskilda kommunernas förhållanden och önskemål. I många fall har dessa möten hållits i någon av programkommunerna.

I enlighet med Energimyndighetens verksamhetsplan för året 2009 (s. 34) planeras besök i samtliga programkommuner. Dessa besök utgör ett led i att upprätthålla en god förankring hos lokala aktörer samt att skapa ytterligare kontakter mellan Energimyndighetens programgrupp och de lokala arbetsgrupper som formats.

Bilaga 1 Genomförda klustermöten

Nedan anges datum och plats för de Klustermöten som hållits under år 2008 och fram till 1 april 2009, samt de kommuner som deltagit. För Kalmarklustret anges även datum för möten med den politiska styrgruppen för pilotlänet.

Storstadsklustret

10 april 2008, Klustermöte i Stockholm

- Eskilstuna
- Norrköping
- Jönköping
- Lund
- Helsingborg
- Sundsvall
- Örebro
- Uppsala
- Karlstad
- Linköping
- Västerås
- Borås

4 juni 2008, Klustermöte i Stockholm

- Eskilstuna
- Norrköping
- Jönköping
- Lund
- Helsingborg
- Sundsvall
- Örebro
- Uppsala
- Karlstad
- Linköping
- Västerås
- Borås

4-5 september 2008, Klustermöte i Stockholm

- Eskilstuna
- Norrköping
- Jönköping
- Lund
- Helsingborg
- Sundsvall
- Örebro
- Uppsala

- Karlstad
- Linköping
- Västerås
- Borås

12 december 2008, Klustermöte i Stockholm

- Eskilstuna
- Norrköping
- Jönköping
- Lund
- Helsingborg
- Sundsvall
- Örebro
- Uppsala
- Karlstad
- Linköping
- Västerås
- Borås

5 mars 2009, Klustermöte i Stockholm

- Eskilstuna
- Norrköping
- Jönköping
- Lund
- Sundsvall
- Örebro
- Uppsala
- Karlstad
- Västerås
- Borås

Övre Norrland

2 juni 2008, Klustermöte i Örnsköldsvik

- Åre
- Storuman
- Piteå
- Lycksele
- Örnsköldsvik

22-23 september 2008, Klustermöte i Åre

- Åre
- Storuman
- Piteå
- Lycksele
- Örnsköldsvik

Gävleborg-Dalarna

24 juni 2008 Klustermöte i Gävle

- Örnsköldsvik
- Älvdalen
- Avesta
- Smedjebacken
- Timrå
- Söderhamn
- Hudiksvall
- Mora
- Borlänge

8 oktober 2008, Klustermöte i Gävle

- Borlänge
- Avesta
- Hudiksvall
- Timrå
- Mora
- Söderhamn

3 december 2008, Klustermöte i Gävle

- Borlänge
- Avesta
- Hudiksvall
- Timrå
- Söderhamn
- Smedjebacken

16 mars 2009, Klustermöte i Borlänge (Vissa kommuner deltog via telefonmöte)

- Borlänge
- Avesta
- Hudiksvall
- Timrå
- Söderhamn
- Smedjebacken
- Mora

Värmland-Bergslagen

12 juni 2008, Klustermöte i Karlstad

- Kil
- Lindesberg
- Sunne
- Säffle

- Hagfors

18 september 2008, Klustermöte i Kil

- Kil
- Lindesberg
- Sunne
- Säffle
- Vingåker
- Hagfors

10-11 december 2008, Klustermöte i Sunne

- Kil
- Lindesberg
- Sunne
- Säffle
- Vingåker
- Hagfors

4 mars 2009, Klustermöte i Lindesberg

- Kil
- Lindesberg
- Säffle
- Vingåker
- Hagfors

Mälardalen

9 juni 2008, Klustermöte i Stockholm

- Österåker
- Nyköping
- Huddinge
- Trosa
- Haninge
- Sigtuna
- Sala
- Strängnäs

16 september 2008, Klustermöte i Haninge

- Österåker
- Nyköping
- Huddinge
- Trosa
- Haninge
- Sigtuna
- Sala
- Strängnäs

21 januari 2009, Klustermöte i Sala

- Trosa
- Haninge
- Sigtuna
- Sala
- Strängnäs

Västra Götaland

19 juni 2008, Klustermöte i Göteborg

- Lilla Edet
- Härryda
- Borås
- Lerum
- Alingsås
- Vänersborg
- Falköping
- Åmål

7 oktober 2008, Klustermöte i Göteborg

- Lilla Edet
- Härryda
- Borås
- Lerum
- Alingsås
- Vänersborg
- Falköping
- Åmål

15 januari 2009, Klustermöte i Göteborg

- Lilla Edet
- Härryda
- Borås
- Alingsås
- Vänersborg
- Falköping
- Åmål

19 mars 2009, Klustermöte i Lilla Edet

- Lilla Edet
- Härryda
- Borås
- Lerum
- Alingsås
- Vänersborg
- Falköping

- Åmål

Kalmar

13 februari 2008, Klustermöte i Kalmar

- Västervik
- Nybro
- Emmaboda
- Hultsfred
- Kalmar
- Högsby
- Västervik
- Borgholm
- Torsås
- Vimmerby
- Mösterås
- Oskarshamn
- Mörbylånga
- Landsting
- Länsstyrelse
- Regionförbund

31 mars 2008, Klustermöte i Oskarshamn

23 maj 2008, Klustermöte Oskarshamn

7 oktober 2008, Kalmar: Undertecknande av avsiktsförklaring för pilotlänet

- Västervik
- Nybro
- Emmaboda
- Hultsfred
- Kalmar
- Högsby
- Västervik
- Borgholm
- Torsås
- Vimmerby
- Mösterås
- Oskarshamn
- Mörbylånga
- Landsting
- Länsstyrelse
- Regionförbund

7 november 2008, Mösterås: möte med politisk styrgrupp för pilotlänet

12-13 februari 2009, Klustermöte i Stuveräs

- Västervik
- Nybro
- Emmaboda
- Hultsfred
- Kalmar
- Högsby
- Västervik
- Borgholm
- Torsås
- Vimmerby
- Mösterås
- Oskarshamn
- Mörbylånga
- Landsting
- Länsstyrelse
- Regionförbund

6 mars 2009, Kalmar: möte med politisk styrgrupp för pilotlänet

Sydost

19 maj 2008, Klustermöte i Alvesta

- Ulricehamn
- Gotland
- Tranås
- Karlskrona
- Aneby
- Alvesta
- Olofström

22-23 september 2008, Klustermöte i Tranås

- Gotland
- Tranås
- Karlskrona
- Aneby
- Alvesta
- Olofström
- Ulricehamn

29 januari 2009, Klustermöte i Alvesta

- Gotland
- Tranås
- Karlskrona
- Aneby
- Alvesta

Bilaga 2 Extern referensgrupp

1. Owe Andersson, seniorkonsult, EKAN-gruppen, klustersamordnare Storstadsklustret,
2. Per G. Berg, Professor Uthållig samhällsbyggnad, SLU Uppsala,
3. Kristina Björnberg, Forskningssekreterare Formas,
4. Eva Dalenstam, projektledare vid Miljöstyrningsrådet,
5. Martin Flack, analytiker vid ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier,
6. Markus Gossas, Fil.dr. i statsvetenskap, Institutet för framtidsstudier,
7. Hans Gulliksson, Energikontor Sydost,
8. Mikael Gustafsson, Miljö & System, Svensk Fjärrvärme AB,
9. Andreas Hagnell, handläggare vid SKL, Sveriges kommuner och Landsting,
10. Nils Hertting, Fil.dr i statsvetenskap, forskare vid Institutet för bostads- och urbanforskning och Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet,
11. Susanna Kindberg, verksamhetschef för CMF, Centrum för Miljödriven företagsutveckling,
12. Andreas Lamppa, Klimatkommunerna,
13. Erik Larsson, Energipolitik & styrmedel, Svensk Fjärrvärme AB
14. Carina Lundmark, docent i statsvetenskap, Luleå tekniska universitet,
15. Fred Nordström, ordförande i FSEK, föreningen Sveriges Regionala Energikontor,
16. Ulf Pilerot, Vägverket Region Norr
17. Jesper Peterson, handläggare vid Naturskyddsföreningen
18. Stefan Svenaeus, länssamordnare för Uthållig kommun, pilotlänet Kalmar,
19. Bert Svensson, Vägverket Borlänge
20. Marie Haglund, Vingåkers kommun,
21. Ingela Brandén, Samordnare Energi- och klimatstrategi, Länsstyrelsen Jämtlands län

